

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ & ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ & ΙΣΤΟΡΙΑ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Φώτιος Ζυγούλης
ΑΜ: 1109Μ002

Η ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΓΡΑΦΕΙΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΟΝ
MAX WEBER

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

1. **Αναπληρωτής Καθηγητής , Ανανιάδης Γρηγόριος** (Σύμβουλος Σπουδών)
2. **Καθηγητής, Αγγελίδης Εμμανουήλ**
3. **Επίκουρος Καθηγητής, Φουρτούνης Γεώργιος**

ΑΘΗΝΑ 2012

«Οι επαναστάσεις εξατμίζονται και το μόνο που μένει είναι το δοχείο μιας νέας γραφειοκρατίας. Οι αλυσίδες της βασανισμένης ανθρωπότητας είναι τα υπουργικά έγγραφα».

Φ. Κάφκα.

Περιεχόμενα.

1. Εισαγωγή.....	4
2. Η αυτονόμηση της γραφειοκρατίας από την πολιτική στον Max Weber.....	7
3. Ο χαρισματικός ηγέτης.....	37
4. Επίλογος.....	58
5. Βιβλιογραφία.....	65

1. Εισαγωγή.

Το θέμα της παρούσης εργασίας αφορά στη σχέση μεταξύ πολιτικής και γραφειοκρατίας όπως αυτή περιγράφεται και αναλύεται στα πολιτικά έργα του Max Weber. Η ανάλυση της σχέσεως αυτής φανερώνει τις παραμέτρους που δημιουργούνται τόσο από την αυτονόμηση της γραφειοκρατίας από την πολιτική εξουσία όσο και από την υπερίσχυση των χαρισματικών πολιτικών ηγετών στην πολιτική.

Ο Max Weber διαμορφώνει μια συγκεκριμένη θεωρία περί της δυνατότητας του χαρισματικού ηγέτη να μεταβάλει ο ίδιος την νομιμοποίηση μιας πολιτικής κατάστασης και να δημιουργεί εκ νέου μια νομιμότητα στο πλαίσιο της οποίας θα ασκεί την εξουσία του. Αυτή η αυτο-νομιμοποίηση της εξουσίας του χαρισματικού ηγέτη δεν διέρχεται μέσα από δικαϊκές ή ηθικές αντιλήψεις αλλά είναι απλά το αποτέλεσμα μιας ισχυρής προσωπικότητας. Η μετάβαση από μια ιστορικο-πολιτική δομή σε μια άλλη αφορά πρωτίστως την αλλαγή των στάσεων των ατόμων. Αυτό ακριβώς κάνει ο χαρισματικός ηγέτης, αλλάζει τον κόσμο, αποτελεί ένα μεταίχμιο μεταξύ δύο κόσμων. Η αλλαγή αυτή είναι κατεξοχήν πολιτικό φαινόμενο.

Στην παρούσα εργασία θα επιχειρήσω να υποστηρίξω ότι ο Max Weber αναδεικνύει την έννοια του χαρισματικού ηγέτη ως πρόταση για την σταδιακή μεταβολή του πολιτικού συστήματος της Γερμανίας με σκοπό τον εκδημοκρατισμό της.

Ο Max Weber δεν στηρίζεται σε μια θεωρία για τη μαζική δημοκρατία. Στηρίζεται στην υιοθέτηση της προσωπικότητας ως δυναμικού παράγοντα ο οποίος εισβάλλει στην ιστορία και μεταβάλλει την κοσμοθεωρία των ανθρώπων με τέτοια ένταση ώστε να νομιμοποιεί μια νέα πολιτική κατάσταση. Η προσωπικότητα αυτή, με

χαρακτηριστικά όπως το πάθος, το αίσθημα ευθύνης και το αίσθημα του μέτρου, καθίσταται αναγκαία για την πολιτική παιδεία της Γερμανίας.

Η Γερμανία των αρχών του 20^{ου} αιώνα δεν είχε πολιτική παράδοση κοινοβουλευτισμού. Η ισχυρή προσωπικότητα του Βίσμαρκ δεν είχε επιτρέψει την ανάδυση πολιτικών προσωπικοτήτων. Αποτέλεσμα της κατάστασης αυτής ήταν η σταδιακή αυτονόμηση της γραφειοκρατίας από την πολιτική εξουσία.

Θα επιχειρήσω να καταδείξω ότι η αυτονόμηση αυτή δεν επέτρεπε την πολιτική ωριμότητα στο πολιτικό σύστημα της Γερμανίας. Δεν επέτρεπε την άσκηση της πολιτικής από τους πολιτικούς. Στη θέση τους δραστηριοποιούνταν μια κρατική υπαλληλία η οποία χαρακτηριζόταν από κανονιστικότητα και προσήλωση στους τύπους.

Ο Weber δεν ασκεί μια πολεμική στην γραφειοκρατική οργάνωση. Τουναντίον, την θεωρεί προϊόν της νεωτερικότητας και του ορθολογισμού. Εναντιώνεται όμως στην άσκηση της πολιτικής από τους γραφειοκράτες. Μια *sine ira et studio* στάση των υπαλλήλων δεν είναι επαρκής για την πολιτική. Ο Weber προτάσσει τελικά τον δημοψηφισματικό ηγέτη ως μια σύνθεση για την πολιτική.

Ο δημοψηφισματικός ηγέτης ενσωματώνει τόσο χαρισματικά χαρακτηριστικά όσο και δημοκρατικότητα. Δεν πρέπει όμως να γίνεται έρμαιο των μαζών, στις οποίες ο Weber δεν είχε μεγάλη εκτίμηση.

Στην πορεία της εργασίας θα αναφερθούμε στο ρόλο του δημοψηφισματικού ηγέτη για την κοινοβουλευτικοποίηση της Γερμανίας και την ομαλή μετάβαση της χώρας αυτής στο καθεστώς της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Η στάση του Weber στο θέμα της εκλογής του Προέδρου του Reich ήταν αντιπροσωπευτική του φιλελευθερισμού του. Ο Weber ήταν ένας φιλελεύθερος ο οποίος δεν ικανοποιούνταν από μια μονοσήμαντη φιλελεύθερη οπτική γωνία. Ήταν ελεύθερο και ανήσυχο

πνεύμα για τούτο και δεν άφησε πίσω του συγκεκριμένη σχολή σκέψης. Η πρότασή του για την άμεση εκλογή του Προέδρου του Reich από τον λαό συμβάδιζε με την θεωρία του για την ρεαλιστική σύνθεση φαινομενικά αντίθετων απόψεων για την πολιτική. Αυτή είναι κατά τη γνώμη μου η παρακαταθήκη του.

Την εργασία αυτή στήριξα τόσο στα κείμενα του Weber όπως: *Η πολιτική ως επάγγελμα, Κοινοβούλιο και Κυβέρνηση στη Γερμανία, Η επιστήμη ως επάγγελμα*, όσο και στο έργο του *Οικονομία και Κοινωνία*. Σχολιαστές του Weber όπως οι W. Mommsen, D. Beetham και A. Giddens, με βοήθησαν να αντιληφθώ σημαντικές πτυχές του έργου του όπως οι έννοιες του χαρίσματος, του εκδημοκρατισμού και του δημοψηφισματικού ηγέτη.

Χρέος επίσης θεωρώ ότι έχω να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα την εργασία αυτή καθηγητή μου Ανανιάδη Γρηγόριο για την ιώβειο υπομονή την οποία επέδειξε επιβλέποντας την εργασία μου.

2. Η αυτονόμηση της γραφειοκρατίας από την πολιτική στον Max Weber.

Σύμφωνα με τον Weber ο κατακερματισμός της ζωής σε διακριτά πεδία οδήγησε στην απομάγευση [Entzauberung der Welt] του κόσμου. Στη διάλεξή του «Wissenschaft als Beruf» η οποία δόθηκε το 1917 στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου υποστήριξε ότι «η ανάπτυξη της νοησιάρχιας δεν σημαίνει απαραίτητα καθολική αύξηση της γνώσης των βιοτικών συνθηκών του ανθρώπου».¹ Σημαίνει μάλλον ότι δεν υπάρχουν δυνάμεις μυστηριώδεις οι οποίες παρεμβάλλονται στη ζωή μας αλλά μπορούμε να υποτάξουμε τη ζωή μας μέσω του υπολογισμού. Αυτό σηματοδοτεί την αποκάθαρση της ζωής μας από μαγικές δυνάμεις. Η απομάγευση αυτή είναι η εξάλειψη του νοήματος περί συνοχής του κόσμου όπως αυτός προσλαμβάνεται από την ανθρώπινη ύπαρξη. Αυτή η διαδικασία της απομάγευσης παρουσιάζεται από τον Weber ως προϊόν της διαδικασίας διανοητικοποίησης που συνοδεύει τη διαμόρφωση της νεότερης Δύσης.² Η θέση αυτή του Weber μπορεί να ερμηνευθεί ως ο εξοβελισμός των θρησκευτικών μοτίβων από τον βίο των ανθρώπων.³ Η επιστήμη και η τεχνολογία πήρε την θέση της θρησκείας.

Συνέπεια της απομάγευσης του κόσμου είναι η εμφάνιση ενός φαινομένου το οποίο ο Weber καλεί πολυθεΐα αξιών.⁴ Η πολυθεΐα αξιών είναι η ύπαρξη πολλών και διαφορετικών, συχνά αλληλοσυγκρουόμενων αξιών και η συνεχής πάλη μεταξύ αυτών στη κοινωνία. Δεν υφίσταται πια ένα μοναδικό και κοινώς αποδεκτό κοσμοείδωλο μέσα από το οποίο αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι την κοινωνία. Η αποχώρηση από το ιστορικό και κοινωνικό προσκήνιο ενός ενιαίου και

¹ Max Weber, *Η επιστήμη ως επάγγελμα*, Εισαγωγή και Μετάφραση Ι. Συκουτρή, Αθήνα, 1933, σελ. 67.

² Catherine – Colliot Thelene, *Ο Max Weber και η Ιστορία*, μτφρ. Δ. Κοσμίδη, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2005, σελ. 103.

³ Andreas Calyvas, *The Politics of the Extraordinary*, Cambridge University Press, 2009, σελ. 66.

⁴ Max Weber, *Η επιστήμη ως επάγγελμα*, ό.π., σελ. 78-79.

παραδοσιακού πλαισίου αξιών που νοηματοδοτούσε την ανθρώπινη ζωή έφερε ως αποτέλεσμα την εμφάνιση ενός πολυθεϊσμού ιδεών ανταγωνιστικών μεταξύ τους. Η απομάγευση αυτή συνοδεύθηκε από την ανάδυση του ορθολογισμού.

Η ανάπτυξη της νοησιαρχίας [Intellectualisierung] και της εκλογίκευσης [Rationalisierung] δεν ταυτίζεται απαραίτητα με την πρόοδο στην ανθρώπινη κοινωνία. Η απομάγευση του κόσμου μάς δείχνει ότι έννοιες όπως αντικειμενικότητα ή ορθολογικότητα αποτελούν ιστορικά καθοριζόμενες έννοιες. Οι αξίες αποδεσμεύονται από τα παραδοσιακά συμβολικά πλαίσια και χάνουν την υπερβατικότητα τους στην νεωτερικότητα.⁵ Παράλληλα επίσης οι αξίες αυτές, όπως η ελευθερία, η αλήθεια, η ισότητα, η επιστήμη, αυτονομούνται και πλαισιώνουν πολιτικές ιδεολογίες οι οποίες εκφράζουν την αγωνιώδη καθημερινότητα του ανθρώπου. Ο Weber παρατηρεί μια αυξανόμενη εκλογίκευση όλο και περισσότερων τομέων της ζωής. Η άνοδος της επιστήμης και της τεχνολογίας, η ανάπτυξη μιας ορθολογικής μορφής οικονομικής ζωής και η εμφάνιση μιας πολιτικής κουλτούρας θεμελιωμένης σε νομικούς-ορθολογικούς κανόνες υπήρξαν οι κινητήριες δυνάμεις της νεωτερικότητας. Ο εξορθολογισμός και η ιδέα μιας θεσπισμένης κοινωνικής τάξης οδήγησαν στην καταστολή σημαντικών εθιμικών πρακτικών οι οποίες στις παραδοσιακές κοινωνίες αποφόρτιζαν τις κοινωνικές συγκρούσεις.

Ο Weber αντιλαμβάνεται τη μοντέρνα κοινωνία να διέπεται από ρασιοναλισμό ο οποίος καλλιεργείται από την επιστήμη. Αυτός ο μοντέρνος ρασιοναλισμός έρχεται σε αντίθεση με το παραδοσιακό ηθικό οπτικό πρίσμα υπό το οποίο έβλεπαν οι άνθρωποι τον κόσμο. Η δέσμευση του Weber στην επιστήμη, στην εκβιομηχάνιση και τον φιλελευθερισμό τον διαχωρίζει από τους απαισιόδοξους, αντι-

⁵ Steven Seidman, «Modernity, Meaning and Cultural Pessimism in Max Weber», State University of New York, Sociological Analysis, Oxford University Press, Τόμος 44, 1983, σελ. 274.

νεωτερικούς και αντι-διαφωτιστές.⁶ Ο Weber έδρασε σε ένα περιβάλλον όπου είχε φανερωθεί η χρεωκοπία της επιστήμης τόσο ως εκπροσώπου της αλήθειας όσο και ως οδηγού των πράξεων των ανθρώπων. Η επιστήμη, λέει όμως ο Weber, δεν μπορεί να μας πει τι να κάνουμε.⁷ Η επιστήμη μπορεί να μας δείξει ποιο από τα διαθέσιμα μέσα είναι κατάλληλο για την επίτευξη ενός σκοπού αλλά δεν μπορεί να μας βοηθήσει να αποφασίσουμε αν πρέπει να επιδιώξουμε το σκοπό αυτό ή όχι. Η συνεχής πάλη αξιών, που ο Weber αναγνωρίζει, καταδεικνύει τον κοινωνικό και νοητικό κατακερματισμό και θεμελιώνει την αυτονόμηση των δομών της νεωτερικότητας.⁸ Η επιστήμη έφερε τον άνθρωπο μπροστά σε μια ένταση μεταξύ των επιστημονικών αξιωμάτων και των ηθικών αξιών.

Ο νοητικός κατακερματισμός ο οποίος παρατηρείται στις νεωτερικές δυτικές κοινωνίες⁹ ωθεί τον Weber να αναλύσει το περιεχόμενο εννοιών όπως η πολιτική, το κράτος και η εξουσία. Ο Weber αποδέχεται ότι η νεωτερικότητα δημιούργησε συνθήκες για μια αυτόνομη οργάνωση της πολιτικής εξουσίας ακριβώς επειδή χαρακτηρίζεται από την δημιουργία ενός καινούριου νοήματος το οποίο είναι απαλλαγμένο από θρησκευτικά και ηθικά αξιώματα.¹⁰

Εξουσία για τον Weber είναι η πιθανότητα υπακοής σε μια διαταγή συγκεκριμένου περιεχομένου από προσδιορίσιμα πρόσωπα.¹¹ Η εξουσία δεν είναι αποκλειστικά φαινόμενο που σχετίζεται με το κράτος. Εξουσία υπήρχε και πριν από την εμφάνιση του κράτους. Σύμφωνα με τον Weber το κράτος είναι μια σχέση κυριαρχίας ανθρώπων πάνω σε ανθρώπους, μια σχέση δηλαδή εξουσίας που

⁶ Αυτ., σελ. 276.

⁷ Max Weber, *Η επιστήμη ως επάγγελμα*, ό.π., σελ. 72.

⁸ Catherine – Colliot Thelene, *Ο Max Weber και η Ιστορία*, ό.π., σελ 138.

⁹ Αυτ., σελ.139.

¹⁰ A. Calyvas, *The Politics of the Extraordinary*,..., ό.π., σελ. 70.

¹¹ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 1, Βασικές κοινωνιολογικές έννοιες, Μετάφραση-Εισαγωγή-Επιμέλεια Γκούρας Αθανάσιος, εκδόσεις Σαβάλλας Αθήνα 2005, σελ. 56.

στηρίζεται στη νόμιμη βία.¹² Ο ορισμός αυτός του Weber για το κράτος περιέχει δύο κριτήρια τα οποία αντιπροσωπεύουν δύο εκδοχές της πολιτικής. Το πρώτο κριτήριο ορίζει το κράτος ως το μονοπώλιο των μέσων της φυσικής βίας και το δεύτερο κριτήριο συσχετίζει το κράτος με την νομιμότητα της χρήσης αυτής της φυσικής βίας.¹³ Θα πρέπει να σταθούμε στη λέξη «νόμιμη» στον παραπάνω ορισμό. Ο Weber δεν αναφέρεται γενικά στον φυσικό καταναγκασμό αλλά στον νόμιμο. Ο νόμιμος καταναγκασμός αφορά στην θεμελίωση της κυριαρχίας του κράτους, στην πιθανότητα υπακοής από την πλευρά των υπηκόων. Το κράτος ορίζεται από ένα χαρακτηριστικό, το μονοπώλιο στη νόμιμη χρήση της φυσικής βίας μέσα σε ένα ορισμένο έδαφος.¹⁴

Εισάγοντας την φυσική βία στον σκληρό πυρήνα της αντίληψής μας για την πολιτική, ο Weber προτείνει μια εξαιρετικά φορμαλιστική και στατική εκδοχή μιας θεωρίας της πολιτικής.¹⁵ Αυτό συμβαίνει διότι αφενός η πολιτική, υπό την έννοια ενός αέναου αγώνα για την κατοχή της εξουσίας, ταυτίζεται επικίνδυνα με ένα πρότυπο ερμηνείας στο οποίο οι πολιτικοί δρώντες αποτελούν διεκδικητές της εξουσίας με σκοπό την διασφάλιση των συμφερόντων τους, αφετέρου διότι εισάγεται με τον τρόπο αυτό μια νατουραλιστική ερμηνεία της πολιτικής η οποία είναι επηρεασμένη από τον Νιτσεϊκό κοινωνικό Δαρβινισμό.¹⁶ Ο Weber με τον τρόπο αυτό αντιλαμβάνεται την πολιτική ως ένα αγώνα μεταξύ δρώντων οι οποίοι επιδιώκουν την κατάληψη της εξουσίας.

Κατά συνέπεια το κρατικό πεδίο συνιστά μια ανοικτή κοινωνική σχέση για εκείνες τις οργανωμένες ομάδες που επιθυμούν την εξουσία. Η παρουσία και η ισχύς

¹² Max Weber, *Η πολιτική ως επάγγελμα*, εισαγωγή-μετάφραση Μ. Κυπραίος, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1985. σελ. 96.

¹³ A. Calyvas, *The Politics of the Extraordinary*, ..., ό.π., σελ. 41.

¹⁴ Max Weber, *Η πολιτική ως επάγγελμα*, ..., ό.π., σελ. 96.

¹⁵ A. Calyvas, *The Politics of the Extraordinary*, ..., ό.π., σελ. 30.

¹⁶ Αυτ. σελ. 31-32.

του κράτους δεν εξαντλείται σε ένα εργαλειακό καταπιεστικό μηχανισμό που χρησιμοποιείται ως απλό αντικείμενο επιβολής ή εκμεταλλεύσεως της άρχουσας τάξης ή μιας κυρίαρχης ομάδας.¹⁷ Σε αυτό το σημείο η ερμηνεία του Weber διαφέρει από την μαρξιστική ερμηνεία του κράτους. Το κράτος δεν συνιστά μια αφηρημένη γενίκευση αλλά συλλαμβάνεται ως μια ειδική σχέση νοήματος η οποία διέπει την συγκεκριμένη συμπεριφορά των συναθροισμένων ατομικών πράξεων.¹⁸

Η ερμηνεία της βεμπεριανής κρατικής εννοιολογήσεως αναζητεί τα αξιακά ερείσματα της έξω από το κράτος. Ο λόγος είναι ο εξής: αφού το κράτος δεν δύναται ως εκ της φύσεώς του να απεμπολήσει το δικαίωμά του στη φυσική βία ως ειδοποιό συστατικό του, θα πρέπει κατ' ανάγκη να ανευρεθεί αλλού η πηγή της νομιμότητας.¹⁹ Για τον Weber η κυριαρχία του κράτους επί των πολιτών δεν στηρίζεται στο φόβο τους για ενδεχόμενη χρησιμοποίηση φυσικής βίας από αυτό. Η νομιμοποίηση του συστήματος κυριαρχίας του εξαρτάται από την πίστη στην αξιοπιστία αυτού του συστήματος.²⁰ Εάν το κράτος εμφανίζεται ηθικά πιο δικαιολογημένο σε σχέση με εξουσιαστικά μορφώματα του παρελθόντος αυτό δεν οφείλεται στο ότι έπαυσε να μονοπωλεί το δικαίωμά του στη χρήση βίας αλλά μάλλον στο γεγονός ότι φρόντισε να την ελαχιστοποιήσει στο μέτρο του απολύτως αναγκαίου.²¹

Η νόμιμη χρήση βίας από το κράτος διαμορφώνει μια κατάσταση νομιμότητας [Legalität]. Σύμφωνα με την εμπειρία, μας λέει ο Weber, καμία εξουσία δεν αρκείται εκουσίως απλώς μόνον με τα υλικά ή μόνον αισθηματικά ή μόνον ορθολογικά κατά την αξία κίνητρα ως πιθανότητες διατήρησής της.²² Η κρατική κυριαρχία πρέπει να είναι νομιμοποιημένη στα μάτια των υπηκόων. Ένα συγκεκριμένο minimum

¹⁷ Ν. Τσίρου, *Η ανάδυση του πολιτικού στο έργο του Max Weber*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2001, σελ. 89.

¹⁸ Αυτ., σελ. 103.

¹⁹ Αυτ. σελ. 101.

²⁰ Αυτ. σελ. 35.

²¹ Αυτ., σελ. 107.

²² Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 1, ό.π., σελ. 242.

βούλησης προς υπακοή, δηλαδή συμφέροντος εξωτερικού η εσωτερικού προς υπακοή, ανήκει σε κάθε γνήσια σχέση εξουσίας.²³

Κάθε εξουσία, λέει ο Weber, επιδιώκει την αφύπνιση και τη συντήρηση της πίστης στη «νομιμότητά της». Ανάλογα με το είδος της σκοπούμενης νομιμότητας είναι θεμελιωδώς διαφορετικός και ο τύπος της υπακοής, του διοικητικού επιτελείου που είναι καθορισμένο για την εγγύησή της καθώς και του χαρακτήρα άσκησης της εξουσίας. Είναι λοιπόν σκόπιμο να διαχωρίσουμε τα είδη εξουσίας σύμφωνα με την απαίτηση νομιμότητας που είναι αντιστοίχως τυπική για αυτά.²⁴

Στηριζόμενοι στα λεγόμενα αυτά του Weber μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι η μετάβαση από ένα πολιτικό σύστημα σε ένα άλλο καθορίζεται οπωσδήποτε από το βαθμό νομιμοποίησής του στην συνείδηση των υπηκόων. Πώς όμως θα μεταβληθεί η νομιμοποίηση αυτή, πώς καινούριες εξουσιαστικές δομές θα νομιμοποιηθούν και θα περιβληθούν την κρατική νομιμότητα; Ο Weber δεν είναι ηθικολόγος, δεν συνδέει την πολιτική με αξιακές-ηθικές δεσμεύσεις. Διαπιστώνει τη σύνδεση της νομιμοποίησής του πολιτικού καθεστώτος με την κυριαρχία του.

Το κράτος ασκεί «νομίμως» το δικαίωμά του στην άσκηση της βίας αφού έχει αυτονομηθεί σε ένα τέτοιο ύψιστο βαθμό ως θεσμός ώστε να μην χρειάζεται το οχυρό μιας οποιασδήποτε ηθικής δικαιολόγησης των ενεργειών του.²⁵ Η έννοια της νομιμοποίησης [Legitimität] μιας κοινωνικής σχέσης, ακόμη και αυτής που υπάρχει μεταξύ κυριαρχουμένων και κράτους ή πολιτικής εξουσίας συνιστά το θεμελιώδες στοιχείο της σχέσεως αυτής. Η νομιμότητα μιας σχέσεως αντανακλάται στη νομιμότητα μιας διάταξης. Η νομιμοποίηση της τελευταίας μπορεί να είναι εγγυημένη, σύμφωνα με τον Weber, καθαρά εσωτερικά και δη: α) καθαρά αισθηματικά, β) ορθολογικά ως προς την αξία, γ) θρησκευτικά και επίσης μέσω

²³ Αυτ., σελ. 241.

²⁴ Αυτ., σελ. 242.

²⁵ Ν. Τσίρου, *Η ανάδυση του πολιτικού...*, ό.π., σελ. 96.

προσδοκιών ιδιαίτερων εξωτερικών αποτελεσμάτων δηλαδή μέσω θέσης συμφέροντος.²⁶

Η νομιμοποίηση μιας εξουσίας, συνεχίζει ο Weber, θα πρέπει να θεωρείται απλώς ως πιθανότητα, να τίθεται σε σχετικό βαθμό και να γίνεται έτσι αντιστοίχως αντικείμενο πραγμάτευσης. Αποτελεί πράγματι καθοριστικό στοιχείο το ότι η αξίωση της εξουσίας για την νομιμοποίησή της καθορίζει το είδος των επιλεγμένων από αυτή μέσων εξουσίας.²⁷ Μια νομοτυπία, προερχόμενη είτε από την απόδοση ισχύος σε αυτήν από τους υπηκόους μέσω παράδοσης, μέσω αισθηματικής πίστης, μέσω ορθολογικής κατά την αξία πίστης, είτε τέλος μέσω θετικής θέσπισης μπορεί να ισχύει ως νομιμοποιημένη είτε μέσω συμφωνίας είτε μέσω επιβολής (στη βάση μιας νομίμως ισχύουσας εξουσίας ανθρώπων επί ανθρώπων).²⁸

Ο Weber αντιλαμβάνεται, ότι η νομιμοποίηση ή η απο-νομιμοποίηση ενός καθεστώτος είναι κομβικό σημείο για την αντίληψη που έχει κανείς για την πολιτική. Αυτή η αέναη διαδικασία σχετίζεται με τη στάση του ατόμου απέναντι στην πολιτική αλλαγή. Σύμφωνα με τον Weber ο νέος ηγέτης, η προσωπικότητα μεταβάλλει με το δυναμισμό που φέρνει μαζί του την κοσμοθεωρία των υπηκόων. Το παν τελικά είναι η ισχύς μιας νομιμοποιημένης πολιτικής τάξης. Η αυταξία μιας νομιμοποιημένης ισχύος διαπερνά κάθε κοινωνική σχέση, ιδιαίτερα αυτή μεταξύ του ηγέτη και των υπηκόων.

«Η διατήρηση κάθε εξουσίας είναι αυτονόητα αναγκασμένη να αναφερθεί με τον έντονο τρόπο που μπορεί να διανοηθεί κανείς στην αυτοδικαιολόγηση μέσω της επίκλησης των αρχών νομιμοποίησής της».²⁹ Υπάρχουν, λέει ο Weber, τρεις τέτοιες ύστατες αρχές: η «ισχύς» μιας διατακτικής εξουσίας μπορεί να εκφράζεται: α) σε ένα

²⁶ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 1..., ό.π., σελ. 243.

²⁷ Αυτ.

²⁸ Αυτ., σελ. 38.

²⁹ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 5, Κοινωνιολογία της εξουσίας, εκδόσεις Σαβάλλα, Αθήνα 2009, σελ 23.

σύστημα θεσπισμένων ορθολογικών κανόνων οπότε η υπακοή απευθύνεται στους κανόνες και όχι στο πρόσωπο, β) σε μια προσωπική αρχή η οποία μπορεί να έχει τη βάση της στην ιερότητα της παράδοσης, δηλαδή του ανέκαθεν υπάρχοντος και γ) μπορεί να βασίζεται στην πίστη στο χάρισμα.³⁰

Τα παραπάνω τρία είδη νομιμοποίησεως της κυριαρχίας αντιστοιχούν καθαρά σε τρεις ιδεοτύπους της εξουσίας. Οι τύποι αυτοί είναι: α) ορθολογικού χαρακτήρα, στηρίζονται δηλαδή στη πίστη περί του νομότυπου χαρακτήρα θεσπισμένων διατάξεων, β) παραδοσιακού χαρακτήρα, στηρίζονται δηλαδή στην καθημερινή πίστη περί της ιερότητας παραδόσεων που έχουν παλαιόθεν ισχύ και γ) χαρισματικού χαρακτήρα, στηρίζονται δηλαδή στην εξαιρετική αφοσίωση στην ιερότητα ή στην ηρωϊκή δύναμη ή στην πρότυπη στάση ενός προσώπου.³¹ Η αντιστοίχιση αυτή μεταξύ των ειδών νομιμοποίησεως της κυριαρχίας και των ιδεοτύπων της εξουσίας εκφράζει περισσότερο τον βαθμό νομιμοποίησεως μιας πολιτικής δομής και της αποτελεσματικότητας της ως προς την αποδοχή της από τους υπηκόους παρά μια ηθική δικαιολόγηση της κυριαρχίας βασισμένη σε απόλυτες αξίες. Ο Weber δεν αποδέχεται ηθικές εξαρτήσεις στην τυποποίηση της κυριαρχίας. Ο βαθμός ισχύος της νομιμοποίησεως της τον ενδιαφέρει περισσότερο. Η ισχύς μιας πολιτικής τάξεως στηρίζεται στην πεποίθηση των υπηκόων για το καθήκον υποταγής που έχουν απέναντί της.

Ο Weber αναγνωρίζει ότι για όλες τις εξουσιαστικές μορφές είναι ουσιώδες, για τη διατήρηση της ευπειθειας, το δεδομένο της ύπαρξης ενός διοικητικού επιτελείου. Η ύπαρξη αυτού του επιτελείου είναι εκείνο που εννοεί κανείς με τη λέξη *οργάνωση*.³² Όποιος θέλει να κάμψει μια εξουσία, λέει ο Weber, πρέπει να

³⁰ Αυτ.

³¹ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 1..., ό.π., σελ. 244.

³² Αυτ., σελ. 304.

συγκροτήσει δικό του διοικητικό επιτελείο.³³ Η κυριαρχία δεν βρίσκεται σε μια εξωτερική σχέση έναντι του διοικητικού επιτελείου της. Αντιθέτως εκφράζεται και λειτουργεί ως διοίκηση [Jede Herrschaft äußert sich und funktioniert als Verwaltung].³⁴ Άρα ο χαρακτήρας της νομιμοποίησης αφορά σε μια κοινωνική σχέση, αυτή μεταξύ ηγέτη και υπηκόων, σε μια αποδοχή από την πλευρά των υπηκόων αυτής της σχέσης που εκφράζεται σε μια προσήλωση στην νομιμότητά της και στην εξυπηρέτηση αυτής της σχέσης από ένα διοικητικό επιτελείο.

Στο σημείο αυτό εντοπίζεται, κατά τη γνώμη μου, ο πυρήνας του θέματος της παρούσης εργασίας. Είναι η εξέταση της δυνατότητας σταθεροποίησης ενός πολιτικού συστήματος από μια νομιμοποίηση που πηγάζει από την διαιώνιση της ισχύος ενός διοικητικού επιτελείου, το οποίο υπό ορισμένες ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες αυτονομείται από την πολιτική εξουσία. Στο πλαίσιο της διαιώνισης της ισχύος είναι δυνατό να δούμε τη σχέση πολιτικού ηγέτη και διοικητικού επιτελείου. Ο Weber επιθυμεί να καταδείξει την αναγκαιότητα καθυστάξεως της τεχνικής ορθολογικότητας που εκπροσωπεί το διοικητικό επιτελείο στις πολιτικές αποφάσεις.

Για την εφαρμογή των διαταγών και των κανόνων είναι απαραίτητη η ύπαρξη μιας εξειδικευμένης υπαλληλίας. Τα χαρακτηριστικά της υπαλληλίας αυτής αφορούν στην τυπικά ορθολογικότερη μορφή εξουσίας που γέννησε η νεωτερικότητα και απαντούν στο ερώτημα του Weber για το πώς ασκείται η κρατική εξουσία. Ο ορθολογικός χαρακτήρας της κρατικής εξουσίας γίνεται φανερός από την εξειδίκευση της γνώσης της υπαλληλίας. Ο Weber δεν υποτιμούσε τη δύναμη της γραφειοκρατίας.³⁵

Ο Weber αντιμετωπίζει, κατά τη γνώμη μου, με ρεαλισμό την αναγκαιότητα υπάρξεως της γραφειοκρατίας. Αναγνωρίζει ότι η σημασία του κρατικού,

³³ Αυτ., σελ. 305.

³⁴ Ν. Τσίπου, *Η ανάδυση του πολιτικού...*, ό.π., σελ. 91.

³⁵ D. Beetham, *Max Weber and the Theory of Modern Politics*, ό.π., σελ. 20.

γραφειοκρατικού μηχανισμού αυξάνεται σταθερά και προβλέπει ότι αυτή η αύξηση θα συνεχισθεί.³⁶ Ο Weber υποστηρίζει ότι η γραφειοκρατία τελειοποίησε τον εξορθολογισμό. «Η γραφειοκρατία είναι ο τεχνικά πιο αμιγής τύπος της νόμιμης εξουσίας».³⁷ Για να λειτουργεί αποτελεσματικά η διοίκηση πρέπει να χαρακτηρίζεται από ορθολογικότητα. Η εξειδίκευση της υπαλληλίας και ο διαχωρισμός της από τα μέσα, υλικά και διοικητικά, αποτελούν για τον Weber θεμέλια της γραφειοκρατικής εξουσίας. Ο Weber έθεσε με ξεκάθαρο τρόπο ότι η εξουσία χρειάζεται τη διοίκηση αλλά και η διοίκηση την εξουσία. Λέει χαρακτηριστικά : «κάθε εξουσία εκφράζεται και λειτουργεί ως διοίκηση, κάθε διοίκηση χρειάζεται την εξουσία».³⁸ Ο Weber δεν δίδει ορισμό της γραφειοκρατίας αλλά περιγράφει τα χαρακτηριστικά της. Οι τρεις στιγμές που συγκροτούν την ύπαρξη μιας γραφειοκρατίας είναι σύμφωνα με αυτόν οι εξής: η πάγια κατανομή των δραστηριοτήτων ως υπηρεσιακών καθηκόντων που απαιτούνται για τους σκοπούς της γραφειοκρατίας, η κατανομή των διατακτικών εξουσιών που απαιτούνται για την εκπλήρωση των καθηκόντων αυτών μέσω κανόνων και η μέριμνα για τα παραπάνω μέσω της τοποθέτησης προσώπων τα οποία διαθέτουν μια γενικά ρυθμισμένη πιστοποίηση.³⁹

Ο Weber εξειδικεύει τα χαρακτηριστικά της γραφειοκρατίας αναφερόμενος στην ύπαρξη μιας αυστηρής ιεραρχίας των υπαλληλικών αξιωματών, στην οργάνωση του γραφειοκρατικού θεσμού βάσει των τηρουμένων εγγράφων-αρχείων, στην τήρηση της μυστικότητας των αρχείων αυτών, στην αποκλειστικότητα της υπηρεσιακής δραστηριότητας των υπαλλήλων, στην τεχνική-διοικητική εξειδίκευσή τους καθώς και στον διαχωρισμό τους από τα διοικητικά μέσα.⁴⁰ Για τον Weber το υπαλληλικό αξίωμα είναι «επάγγελμα». Από τη στιγμή που απαιτείται η

³⁶ Max Weber, *Η πολιτική ως επάγγελμα*, ό.π., σελ. 110.

³⁷ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 5..., ό.π., σελ. 403.

³⁸ Αυτ., σελ. 14.

³⁹ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 5, ..., ό.π., σελ. 24.

⁴⁰ Αυτ., σελ. 26 και σελ. 58.

ολοκληρωτική αφοσίωση του υπαλλήλου στη γραφειοκρατική οργάνωση καθιερώνεται η σχέση μεταξύ αυτού και της γραφειοκρατίας ως καθήκον υπηρεσιακής πίστης έναντι της εγγύησης μιας διασφαλισμένης διαβίωσης. Ο υπάλληλος της γραφειοκρατίας δεν αφοσιώνεται σε ένα πρόσωπο αλλά σε ένα αντικειμενικό σκοπό.⁴¹

Προπάντων, λέει ο Weber, στο πεδίο της κρατικής διοίκησης ισχύει η ιδιαίτερα νεωτερική, αυστηρά «αντικειμενική» αντίληψη της «κρατικής λογικής» ως ανώτατο και ύστατο καθοδηγητικό σημείο της συμπεριφοράς του υπαλλήλου.⁴² Για τούτο και απολαμβάνει μιας κοινωνικής εκτίμησης. Η εκτίμηση αυτή δικαιολογεί και την ιδέα που συντηρεί για τον εαυτό της η γραφειοκρατία. Η ιδέα αυτή αφορά στη δύναμή της, στην τεχνική ανωτερότητά της στο πλαίσιο του κράτους. Η σύγχρονη γραφειοκρατία για να πετύχει το τέλειο ανέπτυξε ένα υψηλό αίσθημα ταξικής τιμής. Χωρίς τέτοια αρτιότητα θα κινδύνευαν ακόμη και οι καθαρά τεχνικές λειτουργίες του κρατικού μηχανισμού.⁴³ Η κοινωνική θέση της γραφειοκρατίας είναι παράλληλη με την εξειδίκευσή της και τη λειτουργικότητα του ρόλου της στο νεωτερικό κράτος. Από την άλλη πλευρά, η γραφειοκρατία αγωνίζεται παντού για την ανάπτυξη ενός είδους «δικαιώματος στο αξίωμα», μέσα από την συγκρότηση μιας διατεταγμένης πειθαρχικής διαδικασίας, μέσα από τον παραμερισμό της τελείως αυθαίρετης απόφασης του «προϊσταμένου» επί του υπαλλήλου, επιδιώκει να διασφαλίσει για αυτόν την θέση του, τη διατεταγμένη προαγωγή του και σε αυτό υποστηρίζεται από τη «δημοκρατική» διάθεση των εξουσιαζομένων, η οποία απαιτεί την ελαχιστοποίηση της εξουσίας, και πιστεύει ότι σε κάθε αποδυνάμωση της αυθαίρετης απόφασης το υ

⁴¹ Αυτ., σελ.27.

⁴² Αυτ., σελ. 57.

⁴³ Max Weber, *Η πολιτική ως επάγγελμα*, ό.π., σελ. 110.

κυρίου επί του υπαλλήλου βλέπει μια αποδυνάμωση της ίδιας της κυριαρχικής εξουσίας.⁴⁴

Ο Weber υποστηρίζει ότι κανενός είδους κυριαρχία νομικού και ορθολογικού τύπου, δεν είναι απαραίτητα και αμιγώς γραφειοκρατική ταυτόχρονα.⁴⁵ Το βέβαιο όμως είναι ότι πίσω από κάθε πράξη γνήσιας γραφειοκρατικής διοίκησης βρίσκεται ένα σύστημα ορθολογικά συζητήσιμων λόγων, δηλαδή μια υπαγωγή σε κανόνες.⁴⁶ Ο Weber υποστηρίζει ότι από κοινωνική άποψη η γραφειοκρατική εξουσία σημαίνει τάση προς ισοπέδωση προς όφελος της γενικής δυνατότητας στελέχωσής της από φορείς πιστοποιημένης εξειδικευμένης γνώσης. Σημαίνει επίσης την τάση για την κυριαρχία ενός τυπικού απρόσωπου χαρακτήρα. Αυτή η κοινωνική αλλαγή που προωθεί τον εκγραφειοκρατισμό παραμερίζει κάθε έννοια νομικό-ταξικής εξουσίας. Μπορούμε λοιπόν να πούμε ότι ο αυξανόμενος εκγραφειοκρατισμός είναι η αναπόφευκτη σκιά της εξαπλούμενης μαζικής δημοκρατίας.⁴⁷

Το γεγονός, μας λέει ο Weber, ότι παρ' όλη την αναμφισβήτητη τεχνική ανωτερότητά της η γραφειοκρατία υπήρξε ένα σχετικώς όψιμο εξελικτικό προϊόν οφείλεται σε μια σειρά εμποδίων τα οποία υποχώρησαν μόνον υπό συγκεκριμένες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες.⁴⁸ Λόγω της σχετικής ισοπέδωσης των οικονομικών και των κοινωνικών διαφορών, ως προς τη σημασία τους για την κατοχή των διοικητικών λειτουργιών, η θέση του υπαλλήλου στη γραφειοκρατία δεν είναι πια αποκλειστικό προνόμιο ανώτερων κοινωνικών τάξεων. Η δυνατότητα πρόσβασης ατόμων από όλα σχεδόν τα κοινωνικά στρώματα στις γραφειοκρατικές

⁴⁴ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 5, ..., ό.π., σελ. 88.

⁴⁵ Ο D. Beetham στο έργο του: *Max Weber and the Theory of Modern Politics*, 1991, σελ. 67 υποστηρίζει ότι τα πολιτικά έργα του Max Weber, ιδιαίτερα η *Οικονομία και Κοινωνία*, καταδεικνύουν ότι η γραφειοκρατία δεν πληροί τα τεθέντα από τον νομικό-ορθολογικό ιδεατό τύπο κριτήρια.

⁴⁶ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 5..., ό.π., σελ. 57.

⁴⁷ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 1, ..., ό.π., σελ. 256.

⁴⁸ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 5, ..., ό.π., σελ. 62.

θέσεις είναι για τον Weber ένα αναπόφευκτο παράπλευρο φαινόμενο της νεωτερικής μαζικής δημοκρατίας.⁴⁹

Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται διότι σύμφωνα με τον Weber η άσκηση της εξουσίας στη νεωτερικότητα χαρακτηρίζεται από μια αφηρημένη κανονιστικότητα [Regelhaftigkeit] η οποία προκύπτει από την απαίτηση για «δικαϊκή ισότητα».⁵⁰ Η ισότητα αυτή αφορά στην απόρριψη των παραδοσιακών προνομίων για την ένταξη σε μια γραφειοκρατία και της αντιμετώπισης των θεμάτων από ένα τέτοιο θεσμό κατά περίπτωση. Η κανονιστικότητα και ο ορθολογισμός της γραφειοκρατίας δεν επιτρέπει τα πλουτοκρατικά προνόμια στη διοίκηση. Η διεκπεραίωση των θεμάτων από μια γραφειοκρατία ορθολογικά οργανωμένη πραγματοποιείται «αντικειμενικά», «χωρίς διάκριση του προσώπου», σύμφωνα με υπολογίσιμους κανόνες.⁵¹ Εκεί όπου ο εκγραφειοκρατισμός της διοίκησης έχει ολοκληρωθεί συγκροτείται σύμφωνα με τον Weber μια μορφή εξουσιαστικών σχέσεων η οποία είναι αραγής.⁵²

Στο πλαίσιο αυτό των εξουσιαστικών σχέσεων οι υπάλληλοι είναι απολύτως εξαρτώμενοι από τη βούληση του εξουσιάζοντος τη γραφειοκρατία. Οι υπάλληλοι οι οποίοι προέρχονται από κοινωνικά στρώματα οικονομικώς ανεξάρτητα ενδεχομένως να είναι ενοχλητικοί για την εξουσία η οποία προΐσταται μιας γραφειοκρατίας σε αντίθεση με τους υπαλλήλους οι οποίοι, στο πλαίσιο ενός «εκδημοκρατισμού» προέρχονται από κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Σύμφωνα με τον Weber, το διοικητικό προσωπικό δεσμεύεται όχι μόνον από την υποταγή στον κάτοχο της εξουσίας με την έννοια της νομιμότητας αλλά και από δύο άλλα υλικά μέσα που αφορούν προσωπικά συμφέροντα: την υλική αμοιβή και το κοινωνικό γόητρο.⁵³ Τα υλικά αυτά μέσα λειτουργούν ως ισχυρά κίνητρα περισσότερο για τα μέλη της

⁴⁹ Αυτ.

⁵⁰ Αυτ..

⁵¹ Αυτ., σελ. 50.

⁵² Αυτ., σελ. 68.

⁵³ Max Weber, *Η πολιτική ως επάγγελμα*, ό.π., σελ. 100.

γραφειοκρατίας που προέρχονται από κατώτερα κοινωνικά και οικονομικά στρώματα. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι αναπτύσσεται ένας «εκδημοκρατισμός» στην διοίκηση. Ο «εκδημοκρατισμός» με το νόημα που χρησιμοποιείται στην περίπτωση αυτή δεν σημαίνει κατ' ανάγκη την αύξηση του αριθμού των συμμετεχόντων στη διοίκηση αλλά την ανάσχεση της ανάδυσης μιας ισχυρής, παραδοσιακά κλειστής κάστας ανθρώπων που νέμονται την διοίκηση.

Από τη στιγμή που αναδύεται ένας γενικότερος εκδημοκρατισμός στην κοινωνία που αφορά στην αύξηση της ισχύος ενός δήμου απέναντι στην ισχύ μιας γραφειοκρατικής δομής τότε τα κριτήρια ένταξης σε μια γραφειοκρατία μεταβάλλονται και από τεχνικά καθίστανται πολιτικά. Στο σημείο αυτό η έννοια της δημοκρατίας, σύμφωνα με τον Weber, έρχεται σε διένεξη με τις τάσεις εκγραφειοκρατισμού που η ίδια έχει γεννήσει, λόγω του αγώνα της ενάντια σε μια παραδοσιακή εξουσία. Όταν επιτρέπεται σε μέλη κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων να εισέρχονται στη διοίκηση επέρχεται βέβαια ένας «εκδημοκρατισμός». Όταν όμως ένας δήμος επιδιώκει την κατάληψη ενός γραφειοκρατικού αξιώματος με πολιτικούς όρους τότε ο δήμος μέσω των κομματικών ηγετών του συντελεί στην ελαχιστοποίηση της δύναμης των «επαγγελματιών υπαλλήλων».⁵⁴ Εκλεγόμενοι *υπάλληλοι*, νομιμοποιημένοι μέσω εμπιστοσύνης των κυριαρχουμένων, ως εκ τούτου ανακλητοί μέσω εκδήλωσης δυσπιστίας προς το πρόσωπό τους, δεν αποτελούν «γραφειοκρατικούς χαρακτήρες».⁵⁵ Μια διοίκηση που αποτελείται από τέτοιους υπαλλήλους είναι τεχνικά κατά πολύ υποδεέστερη ως «εργαλείο ακριβείας», από μία που αποτελείται από *διορισμένους* γραφειοκράτες υπαλλήλους.⁵⁶ Το σώμα των εκλεγόμενων *υπαλλήλων* αποτελεί πηγή προβλημάτων της τυπικά ορθολογικής οικονομίας, διότι κατά κανόνα είναι σύνολο κομματικών υπαλλήλων και όχι

⁵⁴ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 5, ..., ό.π., σελ. 65.

⁵⁵ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 1, ..., ό.π., σελ. 308.

⁵⁶ Αυτ.

εξειδικευμένων επαγγελματιών υπαλλήλων, καθώς επίσης διότι οι πιθανότητες ανάκλησης ή μη επανεκλογής το εμποδίζουν να ασκήσει δικαιοσύνη και διοίκηση με αυστηρά αντικειμενικό τρόπο και χωρίς υπολογισμό των συνεπειών.⁵⁷

Υπό αυτή την προοπτική θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η γραφειοκρατία αυτή καθ'εαυτήν, είναι όργανο ακριβείας, το οποίο μπορεί να τεθεί στη διάθεση πολύ διαφορετικών εξουσιαστικών συμφερόντων.⁵⁸ Σύμφωνα με τον Weber, η ανάπτυξη της σύγχρονης μαζικής δημοκρατίας συνοδεύεται από γραφειοκρατικοποίηση, ιδιαίτερα στους μηχανισμούς των πολιτικών κομμάτων. Αυτό μπορεί να σημαίνει και μείωση της προσωπικής επιρροής των πολιτών πάνω στους πολιτικούς μηχανισμούς.⁵⁹ Με τον όρο *εκδημοκρατισμός*, που υλοποιείται με τη γενίκευση του δικαιώματος του εκλέγειν από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, εννοούμε την πραγμάτωση της ισονομίας και την ελεύθερη πρόσβαση σε κρατικές θέσεις. Βάσει αυτών των κριτηρίων μπορεί να υποστηριχθεί ότι η δημοκρατία, παρότι συμβαδίζει με τη γραφειοκρατία, είναι εχθρός της εξουσίας της γραφειοκρατίας στην οποία παρεμβάλλει ρήγματα και εμπόδια.⁶⁰

Ο Weber ως μέλος της Verein für Sozialpolitik ήρθε σε αντιπαράθεση για το θέμα της γραφειοκρατίας με τον συντηρητικό Gustav Schmoller.⁶¹ Η οπτική του Schmoller για τη γραφειοκρατία ήταν ότι η τελευταία στεκόταν δίπλα στη μοναρχία ως ουδέτερη δύναμη υπεράνω των αντιτιθέμενων συμφερόντων, πολιτικών κομμάτων και κοινωνικών τάξεων ενσωματώνουσα το συνολικό ενιαίο συμφέρον της κοινωνίας ως ολότητας. Αυτή η οπτική εξέφραζε τη Γερμανική σκέψη ο οποία εκφραζόταν

⁵⁷ Αυτ., σελ. 311.

⁵⁸ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 5, ..., ό.π., σελ. 72.

⁵⁹ Ψυχοπαίδης Κοσμάς, *Εισαγωγή στη Πολιτική*, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Αθήνα 1989, σελ. 40 και εξής.

⁶⁰ Αυτ.

⁶¹ W. Mommsen, *The Political and Social Theory of Max Weber*, ό.π., σελ. 173-175.

φιλοσοφικά από τον Hegel.⁶² Για τον Weber όμως η γραφειοκρατία επηρεάζει τόσο τους πολιτικούς στόχους ως εργαλείο της πολιτικής όσο και τις κοινωνικές αξίες ως προερχόμενη από συγκεκριμένες κοινωνικές τάξεις.⁶³ Μπορούμε λοιπόν να πούμε ότι η τάση για αυτονόμηση της γραφειοκρατίας από την πολιτική εξουσία θεμελιώνεται και στην προέλευσή της από συγκεκριμένα κοινωνικά στρώματα.

Η γραφειοκρατία δεν ταυτίζεται για τη βεμπεριανή σκέψη, απαραίτητα με κάποια μορφή πολιτεύματος. Η απολυταρχία και η δημοκρατία ευνόησαν και ευνοήθηκαν εξίσου από τις καπιταλιστικές και τις γραφειοκρατικές δομές.⁶⁴ Ο καπιταλισμός πάλι δεν θα μπορούσε να εξαπλωθεί δίχως ένα άρτιο εργαλείο υπολογισμού όπως οι γραφειοκρατίες. Ο Weber υποστηρίζει ότι ο εκγραφειοκρατισμός και η κοινωνική ισοπέδωση εντός των κρατικών μορφωμάτων σε συνδυασμό με τη διάρρηξη των τοπικών και φεουδαλικών προνομίων ωφέλησε πολλές φορές τα συμφέροντα της κεφαλαιοκρατίας στη νεωτερικότητα.⁶⁵ Έτσι έγινε, λέει ο Weber, με τη μεγάλη ιστορική συμμαχία της απολυταρχικής ηγεμονικής δύναμης με τα κεφαλαιοκρατικά συμφέροντα. Ο Weber παρατηρεί ότι μια δικαϊκή εξίσωση είθισται να διευρύνει την ακτίνα δράσης της κεφαλαιοκρατίας, ταυτόχρονα όμως θα πρέπει να προσδοκάται και κάποια επίδραση του εκγραφειοκρατισμού που ανταπεξέρχεται στα μικροαστικά συμφέροντα.⁶⁶

Η ισχύς του γραφειοκρατικού εργαλείου βασίζεται στην εξειδίκευση. «Γραφειοκρατική διοίκηση σημαίνει εξουσία μέσω γνώσης: αυτός είναι ο ιδιαίτερα

⁶² D. Beetham, *Max Weber and the Theory of Modern Politics*, ό.π., σελ. 19. Ο Hegel πρόσβενε ότι η πολιτεία είναι καθ' εαυτό έλλογο και ηθικό όλο, είναι η πραγμάτωση της ελευθερίας και της καθολικής βούλησης, η πραγμάτωση της θείας ιδέας, ο επίγειος θεός. Άριστο πολίτευμα θεωρεί ο Hegel τη συνταγματική μοναρχία, κατά το πρωσικό πρότυπο της εποχής του, το οποίο θεωρούσε "δομημένο επί των έλλογων αρχών" (διάλεξη από 28/10/1816). Η ιστορική ανάπτυξη της ανθρωπότητας συνιστά κατά τον Hegel πορεία απαρέγκλιτη προς την παραπάνω ιδέα της πολιτείας και τη συνειδηση της ελευθερίας μέσω μιας ιδιότυπης σκυτάλοδρομίας των εκάστοτε δεσποζόντων λαών - φορέων του καθολικού πνεύματος. <http://www.politikokafeneio.com/leksiko/136.htm>

⁶³ D. Beetham, *Max Weber and the Theory of Modern Politics*, ό.π., σελ. 67

⁶⁴ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 1..., ό.π., σελ 255.

⁶⁵ Αυτ., σελ. 71.

⁶⁶ Αυτ.

ορθολογικός της χαρακτήρας».⁶⁷ Ο Weber παρατηρεί ότι η «δημοκρατία» παρά και εξαιτίας της αναπόφευκτης αλλά ακούσιας προώθησης του εκγραφειοκρατισμού, είναι αντίπαλος της «εξουσίας» της γραφειοκρατίας.⁶⁸ Θα πρέπει όμως να εξετάζεται μεμονωμένα η καθεμιά ιστορική περίπτωση για να βλέπουμε προς ποια κατεύθυνση αναπτύχθηκε ο εκγραφειοκρατισμός. Μπορούμε κατά τη γνώμη μου να αναφέρουμε ως ιστορικό παράδειγμα την ενδυνάμωση της γραφειοκρατίας στην Γαλλία ήδη κατά την εποχή του παλαιού καθεστώτος, πριν δηλαδή την έναρξη της Γαλλικής Επανάστασης το 1789. Ο ίδιος ο Weber αναφέρει ότι η εξειδικευμένη υπαλληλία στους τομείς της οικονομίας, του δικαίου και του πολέμου, θριάμβευσε οριστικά στα πιο αναπτυγμένα κράτη ήδη από τον 16^ο αιώνα.⁶⁹ Μόνο με τη γραφειοκρατία ως εργαλείο, υποστηρίζει ο Weber, κατάφερε η απολυταρχία να νικήσει τις «τάξεις».⁷⁰ Το γραφειοκρατικό φαινόμενο, σύμφωνα με τον Weber, δεν είναι αποκλειστικά Γερμανικό.

Τα σημαντικότερα ιστορικά παραδείγματα μιας ανεπτυγμένης γραφειοκρατίας είναι : α) η Αίγυπτος κατά την περίοδο 1570-715 π.Χ. , η μοναρχία του Διοκλητιανού κατά την περίοδο 284-305 μ.Χ. και η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία ιδιαίτερα από το τέλος του 13^{ου} αιώνα.⁷¹ Στο νεωτερικό ευρωπαϊκό κράτος η γραφειοκρατία αναπτύχθηκε παράλληλα με τον εκχρηματισμό της οικονομίας. Η λειτουργία της γραφειοκρατίας στηρίζεται σε μια συνέχεια των εσόδων. Δεν μπορεί να υπάρξει μια κανονικότητα λειτουργίας χωρίς μια αντίστοιχη κανονικότητα οικονομικών εισροών. Χαρακτηριστικά όπως ακρίβεια, ταχύτητα, τήρηση των φακέλων, διακριτικότητα και ενότητα, που σηματοδοτούν μια κανονικότητα στη γραφειοκρατία δεν μπορούν να επιτευχθούν χωρίς την αυστηροποίηση της οργάνωσης της δομής αυτής. Η

⁶⁷ Αυτ.

⁶⁸ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 5, ..., ό.π., σελ. 72.

⁶⁹ Max Weber, *Η πολιτική ως επάγγελμα*, ό.π., σελ. 111.

⁷⁰ Αυτ.

⁷¹ Αυτ., σελ. 35.

αυστηροποίηση αυτή συνάδει με την υπολογισιμότητα και φανερώνει την σύνδεση της γραφειοκρατίας με την ανάπτυξη της καπιταλιστικής οικονομίας.

Αυτή η επιμέρους γνώση, η εξειδίκευση αντιπαραβάλλεται από τον Weber προς την ολότητα της πολιτικής, μιας οικουμενικότητας αυτής της έννοιας. Η πολιτική είναι η παίδευση των πολιτικά συμμετεχόντων ανθρώπων στην πολιτική κοινωνία. Αυτό σημαίνει, κατά τη γνώμη μου, ότι η διαφορά μεταξύ της γνώσης των επιμέρους πραγμάτων από μια εξειδικευμένη γραφειοκρατία και της ολοκληρωμένης γνώσης μιας πολιτικής κατάστασης είναι ποιοτική. Η πολιτική εξαπλώνεται σε όλους τους τομείς του ανθρώπινου βίου και έρχεται σε αντίθεση με μια ακατάπαυστη εξάπλωση του εκγραφειοκρατισμού όλων των δημόσιων και των ιδιωτικών εξουσιαστικών σχέσεων και από την αυξανόμενη σημασία της εξειδικευμένης γνώσης.⁷²

Η εξειδικευμένη γνώση μιας γραφειοκρατίας είναι μια γνώση στείρα από πολιτικές αντιπαραθέσεις και αξιολογήσεις. Βεβαίως ο πολιτικός διάλογος πρέπει, σύμφωνα με τον Weber, να τεκμηριώνεται στην πρόσβαση του πολιτικού κόσμου στα γραφειοκρατικά αρχεία.⁷³ Παρόλα αυτά η εξέταση των πολιτικών προβλημάτων θα πρέπει να πραγματοποιείται στο πλαίσιο του κοινοβουλευτικού διαλόγου και των κοινοβουλευτικών επιτροπών.⁷⁴ Στη Γερμανία των αρχών του 20^{ου} αιώνα η εξέταση των πολιτικών προβλημάτων γίνονταν από την υπαλληλία. Τα μέλη της κρατικής υπαλληλίας επιδίωκαν ακόμη και υπουργικές θέσεις.⁷⁵ Οι υπάλληλοι αυτοί ήταν κακοί πολιτικοί. Χαρακτηριστικό του υπαλλήλου είναι, σύμφωνα με τον Weber, η

⁷² Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 5..., ό.π., σελ. 89.

⁷³ Max Weber, "Parliament and Government in Germany...", ό.π., σελ. 179.

⁷⁴ Αυτ., σελ. 178.

⁷⁵ Max Weber, *Η πολιτική ως επάγγελμα*, ό.π., σελ. 147.

sine ira et studio εκτέλεση των εντολών των πολιτικών.⁷⁶ Ο υπάλληλος, επειδή δεν παθιάζεται, δεν δύναται να οδηγήσει την κοινωνία.

Η διαρκής πολιτική αντιπαράθεση αντικατοπτρίζει για τον Weber την προσπάθεια της αποφυγής μιας απολιτικής θεώρησης της εξειδικευμένης γνώσης, θεώρησης που χαρακτήριζε την γραφειοκρατία.⁷⁷ Άλλη η γραφειοκρατική γνώση που πηγάζει από την τήρηση φακέλων και άλλη η πολιτική γνώση που πηγάζει από την επιθυμία για τη δημιουργία του καινούριου. Κατά τη γνώμη μου ο Weber επιθυμεί να υποστηρίξει ότι η πολιτική κατάσταση δεν αλλάζει από την γραφειοκρατία αλλά από την πολιτική ηγεσία. Η προσωπικότητα έχει την ευθύνη της κοινωνικής αλλαγής. Η κοινωνική αυτή αλλαγή επέρχεται από την νομιμοποίηση της νέας τάξης πραγμάτων, την αποδοχή της από τους ανθρώπους οι οποίοι είναι μέλη μιας κοινωνίας. Ο πολιτικός ηγέτης μεταβάλλει τα νομιμοποιητικά χαρακτηριστικά της δομής στην οποία δραστηριοποιείται μεταβάλλοντας έτσι την ίδια τη νομιμότητα της δομής αυτής. Αυτό σημαίνει ότι ο πολιτικός ηγέτης μεταβάλλει το κλίμα της εποχής του με τέτοιο τρόπο ώστε να γίνεται αποδεκτός από τους πολίτες όχι μόνο ως νομιμοποιημένος ηγέτης αλλά και ως έχων την πρωτοκαθεδρία ή την πρωτοβουλία στην μεταβολή των αντιλήψεων για την ίδια την πολιτική δομή αυτή καθαυτή.

Τον Weber τον ενδιαφέρει περισσότερο η διαπίστωση για το ειδικό βάρος του πολιτικού ηγέτη όσον αφορά στην αλλαγή μιας πολιτικής δομής μέσα από την εκ νέου νομιμοποίησή της στα μάτια των πολιτών παρά η θέση των μαζών στην υπόθεση

⁷⁶ Αυτ., σελ. 120

⁷⁷ Αυτ., σελ. 145. Συγκεκριμένα ο Weber υποστηρίζει: «Σε ένα σύγχρονο κράτος, η πραγματική εξουσία, η οποία καθίσταται αποτελεσματική στην καθημερινή ζωή ούτε μέσω των λόγων στο κοινοβούλιο ούτε μέσω των αναγγελιών των μοναρχών, αλλά μέσω της καθημερινής διαχείρισης της υπαλληλίας, αναγκαστικά και αναπόφευκτα βρίσκεται στα χέρια της, τόσο της στρατιωτικής όσο και της πολιτικής».

αυτή. Θεωρεί ότι ο ηγέτης αλλάζει την ροή της ιστορίας και όχι οι μάζες.⁷⁸ Οι μάζες σκέπτονται μόνον για την επόμενη ημέρα.⁷⁹ Η εξουσιαστική μειοψηφία δύναται να συνεννοείται γοργά και να συγκροτεί ανά πάσα στιγμή ένα ορθολογικά διατεταγμένο κοινωνικό πράττειν που εξυπηρετεί τη διατήρηση της θέσης δυνάμεις της έναντι ενός απειλητικού μαζικού ή κοινοτικού πράττειν.⁸⁰

Κατά τη γνώμη μου ο Weber θεωρεί ότι η νομιμότητα μιας πολιτικής δομής [Legalität] στηρίζεται στην νομιμοποίηση [Legitimität] που της αποδίδεται από τους υπηκόους. Ο ηγέτης στο σημείο αυτό καθορίζει την γέννηση μιας νέας νομιμότητας εκδηλώνοντας μια δυναμική διάσταση στο εξουσιαστικό φαινόμενο. Η νομιμότητα από την άλλη μεριά δεν αποτελεί εκδήλωση μιας δυναμικής κατάστασης που την γεννά και την στηρίζει αλλά αποτελεί μια παγίωση κανόνων οι οποίοι θεσπίζονται και είναι απρόσωποι.

Η δυνατότητα που δίδεται στον πολιτικό ηγέτη να εξουσιάζει αφορά στην αλλαγή των εξουσιαστικών σχέσεων μέσα σε μια πολιτική δομή. Η αλλαγή αυτή επέρχεται από την πρωτοβουλία του πολιτικού ηγέτη. Ο Weber δεν καταφεύγει στην υιοθέτηση μιας θεωρίας του φυσικού δικαίου όπως οι Διαφωτιστές J. Locke ή ο J. J. Rousseau αλλά σε μια θέση που περιλαμβάνει την εξουσία ως φαινόμενο προσταγής-πιθανότητας υπακοής-πίστης για υπακοή.⁸¹

Η δυνατότητα για την κοινωνική αλλαγή βρίσκεται στα χέρια των πολιτικών. Η διέξοδος της ανθρώπινης κοινωνίας προς το μέλλον δεν αποτελεί γραφειοκρατική κανονικότητα αλλά κατεξοχήν πολιτική επιλογή. Η πολιτική για τον Weber είναι πράξη.⁸² Είναι η θεωρία και η τέχνη, συνεχίζει ο Weber, της αμετάκλητης επιλογής.⁸³

⁷⁸ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 5, ..., ό.π., σελ. 20.

⁷⁹ Max Weber, "Parliament and Government in Germany...", ό.π., σελ. 230.

⁸⁰ Αυτ.

⁸¹ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 1..., ό.π., σελ. 466.

⁸² Max Weber, *Η πολιτική ως επάγγελμα*, ό.π., σελ. 71.

⁸³ Αυτ.

Η δυνατότητα του πολιτικού ηγέτη να επιλέγει, οδηγεί τον Weber στη κατάδειξη του προβλήματος που αφορά στις αντινομίες μεταξύ της ηθικής των απολύτων σκοπών και της ηθικής της ευθύνης, από τα μέσα και τους σκοπούς.⁸⁴ Λέει ο Weber: «Απέναντι στην Ηθική που εκφράζεται από την επί του όρους ομιλία του Χριστού ο πολιτικός πρέπει να αντιπαραθέτει την αντίθετη πρόταση: Πρέπει να ανθίστασαι στο κακό με τη βία ή αλλιώς είσαι υπεύθυνος για την επικράτηση του κακού»⁸⁵.

Η διάκριση μεταξύ αυτών των εννοιών της ηθικής μας οδηγεί στην εννοιολόγηση της πολιτικής ως κλήσεως. Η πολιτική αρετή της διακρίσεως μεταξύ των δύο αυτών εννοιών διαχωρίζει τον πολιτικό ηγέτη από τον υπάλληλο μιας γραφειοκρατίας. Στον αγώνα για την νομή της εξουσίας ο Weber υποστηρίζει ότι οι πολιτικοί ηγέτες πρέπει να διακατέχονται από αίσθημα ευθύνης και ευθυκρισίας. Στη κρίση των πολιτικών δεν χωρεί συναισθηματισμός ή ηθική θρησκευτικού περιεχομένου. Ο πολιτικός πρέπει να βασίζεται στην κρίση του μόνον.⁸⁶ Ο Weber χαρακτηριστικά αναφέρει: «Εκείνος που είναι εσωτερικά ανίσχυρος και ανίκανος να δώσει τη σωστή απάντηση στον εαυτό του καλύτερα θα κάνει να σταθεί μακριά από αυτή τη καριέρα» και συνεχίζει «μπορούμε να πούμε ότι τρεις κυρίως ιδιότητες είναι αποφασιστικής σημασίας για τον πολιτικό: πάθος, αίσθημα ευθύνης και αίσθηση του μέτρου». Ο Weber υποστηρίζει ότι «αποφασιστικής σημασίας ψυχολογική ιδιότητα του πολιτικού είναι η ικανότητα να αφήνει τη πραγματικότητα με εσωτερική συγκέντρωση και ηρεμία να επιδρά πάνω του». Στην πολιτική, ισχυρίζεται ο Weber, δεν στρέφουμε και την άλλη παρειά στη βία. Ο Weber αποδέχεται ότι ο πολιτικός ηγέτης έχει προσωπική ευθύνη για τις πράξεις του. Έχει ευθύνη απέναντι στα μέσα που χρησιμοποιεί για να επιτύχει τους σκοπούς του. Έχει ευθύνη απέναντι στην σχέση μεταξύ των σκοπών του και των μέσων που χρησιμοποιεί.

⁸⁴ Αυτ., σελ. 72.

⁸⁵ Αυτ., σελ. 150.

⁸⁶ Αυτ., σελ. 148-150.

Ο πολιτικός αναγνωρίζει ότι συγκρούονται τα μέσα και οι σκοποί στη διαπάλη αυτή της κοινωνίας. Ακόμη και καλοί σκοποί επιτυγχάνονται ενίοτε με μέσα που δεν διαθέτουν εσωτερική αξία. Ο Weber παραδέχεται ότι στην πολιτική συμβαίνει συχνά αυτό.⁸⁷ Η ηθική της υπευθυνότητας αποτελεί για αυτόν μια κατεξοχήν πολιτική ηθική. Μια ηθική που διαχωρίζει τον πολιτικό από το γραφειοκράτη. Αυτή η ηθική συνδέει το πάθος και την κρίση του πολιτικού ηγέτη. Εν τέλει όμως ο Weber δεν ορίζει ποια ηθική θα πρέπει να ακολουθήσει ο πολιτικός.⁸⁸ Δεν μπορεί, υποστηρίζει ο Weber, κανένας να προσδιορίσει, εάν πρέπει να πράξουμε σύμφωνα με την ηθική απολύτων σκοπών ή με την ηθική της ευθύνης, ή τότε με την μια και τότε με την άλλη.⁸⁹ Όταν όμως ο πολιτικός έχει συνείδηση της πραγματικότητας και της ευθύνης του απέναντι στην κοινωνία τότε δρα ακολουθώντας μια ηθική ευθύνης. Ο Weber αναφέρει χαρακτηριστικά : «Φθάνει κάποτε στο σημείο που λέει : εδώ σταματώ, δεν μπορώ να κάνω αλλιώς». Η τιμή του πολιτικού ηγέτη έγκειται στην αποκλειστικά προσωπική ευθύνη για ό,τι κάνει, μια ευθύνη που δεν μπορεί και δεν πρέπει να αρνηθεί και να την ρίξει σε άλλον.⁹⁰

Ο Weber με τον τρόπο αυτό υποστηρίζει ότι ο πολιτικός είναι μέσα στην κοινωνία και ασκεί πολιτική για την κοινωνία. Δεν εφαρμόζει μια στερεότυπη πολιτική αδιακρίτως των συνεπειών της, αδιακρίτως της δυνατότητας εφαρμογής της σε συγκεκριμένες ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες. Ο πολιτικός είναι αυτός που οδηγεί την κοινωνία στο καινούριο. Στην προσπάθειά του αυτή ο πολιτικός πρέπει, σύμφωνα με τον Weber, να κατανικά τη ματαιοδοξία, «ένα θανάσιμο εχθρό για κάθε πραγματική αφιέρωση σε μιαν υπόθεση».⁹¹ Η μάχη του πολιτικού με τον εαυτό του, με την ματαιοδοξία που γεννάει η ισχύς του είναι μάχη ηρωϊσμού. Οι ήρωες που

⁸⁷ Αυτ., σελ.150-155.

⁸⁸ Αυτ., σελ. 166.

⁸⁹ Αυτ.

⁹⁰ Αυτ., σελ.121.

⁹¹ Αυτ., σελ. 150.

έρχονται σε αντίθεση τόσο με τις αδυναμίες του χαρακτήρα τους όσο και με τις επιθυμίες των μαζών, αυτοί οι πολιτικοί ηγέτες, σύμφωνα με τον Weber, θα αντιμετωπίσουν την πρόκληση των καιρών. Αυτοί πρέπει να πασχίσουν για το ανέφικτο εάν επιθυμούν όντως την πραγματοποίηση του εφικτού. Αυτοί είναι και προορισμένοι, κλητοί για την πολιτική.⁹²

Η έννοια της κλήσης [Beruf] στην πολιτική σκέψη του Weber θεμελιώνεται στον προτεσταντισμό.⁹³ Συγκεκριμένα ο Weber υποστηρίζει ότι η κοινωνική οργάνωση του προτεσταντισμού θεμελιώθηκε στη πίστη ότι η αρετή και η επιδεξιότητα σε ένα επάγγελμα εκφράζονται με την οικονομική επιτυχία. Στην θρησκευτική αυτή ομολογία το νέο θρησκευτικό ήθος υποκινείται μέσα από ένα αντικειμενικό-πραγματολογικό και όχι παρορμητικό-συναισθηματικό πάθος για εργασία και κέρδος [Erwerbsprinzip] που αποτελεί αυτοεπιβεβαίωση και καταξίωση της ζωής. Παρατηρείται ένας ηθικοθρησκευτικός καθαγιασμός του επαγγέλματος. Ο θεμελιωμένος στην καλβινιστική ηθική καπιταλισμός – κατά τον Weber – αποφεύγει τον σκόπελο του κύκλου (αμαρτία – μετάνοια) του παραδοσιακού χριστιανισμού και απαιτεί τον καθαγιασμό του επαγγέλματος στην εγκόσμια ζωή όπως και τα αποτελέσματα της έλλογης συμπεριφοράς του homo economicus. Η έμφαση τώρα στην νεωτερικότητα δίδεται στο παρόν, στην εγκόσμια θεία δικαίωση.

Η προϋπόθεση της μετοχής σε ένα ευχαριστιακό-εκκλησιαστικό σώμα για την ατομική σωτηρία την οποία πρέσβευε ο αρχαίος χριστιανισμός μεταλλάσσεται τώρα στην αναγκαιότητα συμμετοχής σε μια «αριστοκρατία σεσωσμένων» οι οποίοι στο πλαίσιο της εγκόσμιας ασκητικής του προτεσταντικού δόγματος του Καλβινισμού συνδέουν την επιτυχία του ορθολογικώς «πράττειν» με την θεϊκή βεβαιότητα της σωτηρίας. Ο Καλβινισμός αποτελεί εκκλησία με την κοινωνιολογική έννοια του

⁹² Αυτ., σελ. 168.

⁹³ Max Weber, *Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού*, εκδόσεις Κάλβος, σελ 41.

όρου. Ο προορισμένος για την σωτηρία δεν χρειάζεται καμιά εκκλησία για τον εαυτό του.⁹⁴ Η έννοια αυτής της εκκλησίας είναι τώρα «εξορθολογισμένη».

Ο Weber ενδιαφέρθηκε να εξηγήσει ποιες ιδεολογικές και υλικές κατηγορίες των θρησκειών προώθησαν τον ρασιοναλισμό στους θεσμούς και την συγκεκριμένη ορθολογική συμπεριφορά στους ανθρώπους.⁹⁵ Ανίχνευσε την καταγωγή του καπιταλιστικού πνεύματος στην ιουδαιοχριστιανική παράδοση, ιδιαίτερα δε την έννοια του εργαλειακού λόγου στον Ιουδαϊσμό.⁹⁶ Κάποιο minimum θεοκρατικών στοιχείων είθισται λοιπόν να συντήκεται με κάθε νόμιμη πολιτική εξουσία ανεξαρτήτως δομής διότι εν τέλει κάθε χάρισμα απαιτεί κάποιο υπόλειμμα μαγικής προέλευσης.⁹⁷ Το επάγγελμα, [Beruf] είναι το πλαίσιο εντός του οποίου ο εγκόσμιος ασκητής-επαγγελματίας πρέπει να ασκήσει την ηθική του. Ο προτεσταντισμός διατηρεί και ευαγγελίζεται την αμεσότητα της σχέσεως μεταξύ του ατόμου και του Θεού. Η analogia entis του παπισμού γίνεται στον προτεσταντισμό analogia fidei. Μόνος του ο άνθρωπος έχει έμπροσθέν του το αίτημα της αυτό-επιβεβαίωσης της σωτηρίας μέσω της διαφαινόμενης χάριτος στην προσωπική του ζωή.

Αυτοί που ζουν για την πολιτική διαθέτουν την κλήση για την πολιτική. Η «κλήση» στο θρησκευτικό δόγμα του προτεσταντισμού θεωρούνταν ως βεβαίωση περί της σωτηρίας [certitudo salutatis]. Η προτεσταντική θρησκευτική διδασκαλία περί του απολύτου προορισμού επηρέασε τον τρόπο ζωής των ανθρώπων και συμφιλίωσε την πολιτική με την έννοια του χαρίσματος. Οι άνθρωποι οι οποίοι θεωρούνται κλητοί και εκλεκτοί βεβαιώνονται για αυτό από την οικονομική ευμάρεια και την κοινωνική καταξίωση που πετύχαιναν. Για αυτό το λόγο και γνωρίσματα του

⁹⁴ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 5, ..., ό.π., σελ. 381.

⁹⁵ Lutz Kaelber, «Max Weber's Protest antic Ethic in the 21st Century», *International Journal of Politics, Culture and Society*, 2002, σελ. 136.

⁹⁶ Ian Craib, *Σύγχρονη Κοινωνική Θεωρία*, επιμ. Παντελής Λέκκας, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 1998, σελ 434, 435.

⁹⁷ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 5, ..., ό.π., σελ. 325.

προτεστάντη ήταν μια εξορθολογισμένη και εκκοσμικευμένη ασκητική, μια ζωή μεθοδικά οργανωμένη με απώτατο σκοπό την βεβαιότητα περί της σωτηρίας. Η νεωτερική εκκοσμίκευση της θρησκείας οδήγησε σε μια αναστοχαστική κριτική για την ίδια αλλά και στην παράλληλη εκκοσμίκευση τόσο του βίου των ανθρώπων όσο και του κράτους και της κυριαρχίας του.

Μεταφέροντας ο Weber την έννοια της κλήσεως από τη θρησκεία στην πολιτική κατάφερε να ορίσει την έννοια του πολιτικού ηγέτη. Για τον Weber υπάρχουν δύο κατηγορίες πολιτικών, αυτοί που ζουν για την πολιτική και αυτοί που ζουν από την πολιτική.⁹⁸ Για τον Weber η κλήση του πολιτικού αφορά στην ανάληψη από αυτόν μιας προσωπικής ευθύνης. Αναγνωρίζει ότι αυτό που έλειψε από τη Γερμανία είναι η ανάληψη της ηγεσίας από έναν πραγματικό πολιτικό.⁹⁹ Το μέλλον της Γερμανίας πρέπει σύμφωνα με αυτόν να αφεθεί στα χέρια των πολιτικών με κλήση και όχι των υπαλλήλων. Οι υπάλληλοι μιας γραφειοκρατίας ίστανται πέρα από τα κόμματα και τη διαμάχη για την εξουσία.¹⁰⁰ Για αυτό ο Weber θεωρεί ότι ο πολιτικός που συμπεριφέρεται ως υπάλληλος αξίζει την επιτίμηση όλων. Ο πολιτικός είναι η αντίρροπη δύναμη της υπαλληλίας, η οποία χαρακτηρίζεται από κομφορμισμό και συμμόρφωση. Δεν αναδεικνύεται, αναφωνεί ο Weber, ο πολιτικός ηγέτης μέσα από την κανονιστικότητα αλλά μέσα από μια διαδικασία επιλογής. Η διαδικασία αυτή γεννιέται μέσα στο κοινοβούλιο και φανερώνει την πολιτική παιδεία της κοινωνίας.¹⁰¹ Στη συγκεκριμένη περίοδο στη Γερμανία είχαμε δημοκρατία χωρίς πολιτικούς ηγέτες. Ταυτόχρονα είχαμε την κυριαρχία των επαγγελματιών πολιτικών «χωρίς κλήση».¹⁰²

⁹⁸ Max Weber, *Η πολιτική ως επάγγελμα*, ό.π., σελ. 105.

⁹⁹ Max Weber, "Parliament and Government in Germany", εις το *Political Writings*, Cambridge University Press, 1994, σελ. 162.

¹⁰⁰ Αυτ., σελ. 160.

¹⁰¹ Αυτ., σελ. 178.

¹⁰² Αυτ., σελ. 147.

Ο Weber υποστηρίζει ότι μόνο στο πλαίσιο ενός κοινοβουλίου μπορεί να ευδοκιμήσει η επικράτηση πραγματικών πολιτικών, μέσα από τον πολιτικό ανταγωνισμό.¹⁰³ Στην περίπτωση της Γερμανίας δεν υπήρχε ισχυρή πολιτική παράδοση κοινοβουλευτισμού ώστε να αποτραπούν οι τάσεις αυτονόμησης της γραφειοκρατίας του γερμανικού κράτους. Συγκεκριμένα στη Γερμανία των αρχών του 20^{ου} αιώνα, ο Μονάρχης αποτελούσε μια *rouvoir neutre*, στο πλαίσιο δε αυτό τέθηκε πέρα από κάθε αμφισβήτηση η οποία θα αποδυνάμωνε την νομιμοποίηση της κυριαρχίας του. Ο Weber υποστηρίζει ότι μια πολιτική διένεξη θα πρέπει να διεξάγεται με υπεύθυνο και νηφάλιο τρόπο μεταξύ υπευθύνων πολιτικών αντιπάλων.¹⁰⁴ Οι αντίπαλοι αυτοί πρέπει να εκφράζονται στο πλαίσιο διαλόγων στο Κοινοβούλιο. Η νομιμότητα της λειτουργίας του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος κατά τον Weber πρέπει να διασφαλισθεί μέσω της προάσπισης μιας διαδικασίας του *fair play* στο ίδιο το κοινοβούλιο ώστε να ελεγχθεί η αυτονόμηση της γραφειοκρατίας. Η εξειδίκευση των υπαλλήλων της γραφειοκρατίας αντιμετωπίζεται πολιτικά με την *pro et contra* συζήτηση στο κοινοβούλιο.

Ο Weber επιθυμεί να προβάλλει την έλλειψη πολιτικής ηγεσίας στη Γερμανία της εποχής του. Η συγκεντρωτική πολιτική του Βίσμαρκ των τελευταίων δεκαετιών του 19^{ου} αιώνα δεν επέτρεψε να αναδυθεί μια υπεύθυνη πολιτική ηγεσία ικανή να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις της εκβιομηχάνισης και της θέσης της Γερμανίας μέσα στη διεθνοπολιτική κονίστρα. Αν και η Γερμανία εισήλθε καθυστερημένα στην βιομηχανική εποχή, οι εντυπωσιακοί ρυθμοί ανάπτυξης της, προκάλεσαν έντονη αγωνία στις παραδοσιακές γερμανικές ελίτ, τους Πρώσους αριστοκράτες και τους διανοούμενους του κατεστημένου, τους «*literati*» όπως υποτιμητικά τους αποκαλεί ο

¹⁰³ Αυτ., σελ. 166.

¹⁰⁴ Αυτ., σελ. 131.

Weber.¹⁰⁵ Η ραγδαία αλλά και συνάμα αργοπορημένη εκβιομηχάνιση στη Γερμανία στις αρχές του 20^{ου} αιώνα είχε συνέπειες τόσο στην εμφάνιση κοινωνικών προβλημάτων όσο και στην όξυνση του πολιτικού προβλήματος που δημιούργησε η πολιτική του Βίσμαρκ στη χώρα αυτή.

Ο Weber παρατήρησε πως όταν η πολιτική ενός έθνους δεν εκφράζεται γνήσια από πολιτικές διαδικασίες, παραχωρείται η ευθύνη της λήψης των σημαντικών πολιτικών αποφάσεων σε μια γραφειοκρατία. Στη Γερμανία των αρχών του 20^{ου} αιώνα οι Πρώσοι αριστοκράτες Junkers υλοποιούσαν την πολιτική τους μέσω της στελέχωσης από τις τάξεις τους της γερμανικής γραφειοκρατίας. Ο Weber είδε στην κατάσταση αυτή το κεντρικό πολιτικό πρόβλημα στη χώρα του. Το πολιτικό αυτό πρόβλημα αφορούσε στον τρόπο άσκησης της πολιτικής από την γερμανική ιθύνουσα τάξη.¹⁰⁶ Οι Junkers επέτρεψαν την αύξηση της ισχύος της γραφειοκρατίας. Σύμφωνα όμως με τον Weber οι πολιτικοί είναι αυτοί οι οποίοι θα πρέπει να λαμβάνουν τις αποφάσεις. Οι πολιτικοί πρέπει να αποτελέσουν ένα αντίβαρο στην εξουσία της υπαλληλίας.¹⁰⁷

Το κοινωνικο-πολιτικό πρόβλημα στη Γερμανία αφορούσε την παλαιό-καθεστωτική διαίρεση της Γερμανικής κοινωνίας. Ο Weber επιθυμούσε το τέλος της εξουσίας της τάξης των Γερμανών ευγενών γιατί η εξουσία αυτή δεν αντικατόπτριζε την πραγματική κατάσταση στη Γερμανική κοινωνία. Για τούτο και αντιπαθούσε τη στάση της μέσης τάξης η οποία επέτρεπε, με την απάθειά της για τα πολιτικά πράγματα, να κυβερνούν ακόμη οι ευγενείς, εκπρόσωποι μιας παλαιάς τάξης πραγμάτων. Η παλαιά αριστοκρατία δεν επέτρεπε την οικονομική ανάπτυξη στη χώρα. Η μεσαιωνική συνήθεια αγοράς τίτλων, η κατοχή γης από συγκεκριμένες

¹⁰⁵ Max Weber, "Parliament and Government...", ό.π., σελ. 173.

¹⁰⁶ Max Weber, "The Nation State and Economic Policy", εις το *Political Writings*, Cambridge University Press, 1994, σελ 16.

¹⁰⁷ Max Weber, "Parliament and Government...", ό.π., σελ. 178.

κοινωνικές τάξεις που δεν επέτρεπε την κίνηση του χρήματος ήταν χαρακτηριστικά μιας παρωχημένης τάξης πραγμάτων. Ο Weber φοβόταν την πιθανότητα να καταστεί η Γερμανία σαν την Αυστρία [Verösterreicherung].

Ο Weber ήρθε σε αντίθεση με μερίδα των Γερμανών Συντηρητικών για το πολιτικό-στρατιωτικό μέλλον της Γερμανίας. Οι Συντηρητικοί θεωρούσαν ότι μόνο με την εδαφική επέκταση της Γερμανίας θα μεταβαλλόταν το κοινωνικό και πολιτικό καθεστώς στη Γερμανία. Ο Weber αντιθέτως πίστευε ότι η Γερμανία θα μπορούσε να κυριαρχήσει πολιτιστικά στα έθνη που ήταν κοντά στη χώρα αυτή. Ο ίδιος θαύμαζε το ρωσικό παράδειγμα της υιοθέτησης μιας πολιτικής αφομοίωσης των εθνοτήτων. Ο εκδημοκρατισμός της Γερμανίας, σύμφωνα με τον Weber, θα γινόταν εφικτός μόνο μέσα από την εξάπλωση της κουλτούρας τους στις γειτονικές χώρες.

Τα συντηρητικά κόμματα τα οποία εξέφραζαν τα ταξικά συμφέροντα των γαιοκτημόνων μόνο γεωγραφικά μπορούσαν να αντιληφθούν μια ισχύ της Γερμανίας. Επειδή μονοπωλούσαν για τον εαυτό τους τις θέσεις της γερμανικής υπαλληλίας, προωθούσαν τις αντιλήψεις τους μέσω και αυτής της οδού. Οι Συντηρητικοί πίστευαν στην εκ της γραφειοκρατίας διασφάλιση της ισορροπίας στις οικονομικές σχέσεις.¹⁰⁸ Χαρακτηριστικά ο Weber αναφέρει : «Τα συντηρητικά κόμματα διακρατούν το μονοπώλιο της υπαλληλίας στη Πρωσία και προσπαθούν να φοβίσουν την μοναρχία με την πιθανότητα μιας επανάστασης όταν τα συμφέροντα τους απειλούνται».¹⁰⁹ Για τούτο και αντιμετώπιζαν τους Σοσιαλιστές ως τον εσωτερικό εχθρό της Γερμανικής κατεστημένης τάξης πραγμάτων. Απέναντι σε αυτή τη κατάσταση ο Weber αντέτεινε τον πραγματισμό του. Οι συντηρητικές ομάδες των μεσαίων κοινωνικών τάξεων θα έπρεπε, σύμφωνα με τον Weber, να ενωθούν εναντίον της παλαιάς αριστοκρατίας.

¹⁰⁸ Max Weber, «The Nation State and Economic Policy», εις το *Max Weber Political Writings*, σελ. 19.

¹⁰⁹ Max Weber, «Parliament and Government in Germany», εις το *Max Weber Political Writings*, σελ. 167.

Ο Weber εντοπίζει το πρόβλημα στον τρόπο λειτουργίας της γραφειοκρατίας στη χώρα του. Για αυτόν είναι αποδεκτό ότι η γραφειοκρατία, όσο άρτια οργανωμένη και αν είναι, δεν μπορεί να ανταπεξέλθει των απαιτήσεων της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους. Το έθνος λέει ο Weber υπό τον Βίσμαρκ έχασε τη συνήθεια να ασχολείται άμεσα με τα δημόσια πράγματα, με την εξωτερική πολιτική, αφέθηκε στη διοίκηση και στην υπαλληλία.¹¹⁰ Η θέση της δημόσιας υπαλληλίας στο γερμανικό κοινωνικό-εξουσιαστικό πλέγμα παρέμεινε φαινομενικά ουδέτερη. Τα στελέχη της δημόσιας γραφειοκρατίας προέρχονταν από συγκεκριμένες κοινωνικές τάξεις. Σε μια τέτοια κατάσταση οι δημόσιοι υπάλληλοι διορίζονταν ως υπεύθυνοι υπουργείων και άτυπα ασκούσαν πολιτική τη στιγμή κατά την οποία οι πολιτικοί ηγέτες ήταν αδύναμοι ή δεν μπορούσαν να ασκήσουν έλεγχο. Κατά τη διάρκεια αποφασιστικών χρονικών περιόδων για ένα έθνος η υπερίσχυση της εξουσίας της υπαλληλίας έναντι της πολιτικής εξουσίας δεν επιτρέπει την λήψη πολιτικά υπεύθυνων αποφάσεων.¹¹¹ Αυτό συμβαίνει διότι ο πολιτικός ηγέτης μπορεί να αρνηθεί να λάβει μια απόφαση όταν αυτή έρχεται σε αντίθεση με τις πεποιθήσεις του ενώ την ίδια στιγμή ο υπάλληλος δεν μπορεί να πράξει το ίδιο γιατί υποχρεούται να θυσιάσει τις πεποιθήσεις του έναντι του καθήκοντος του να υποτάσσεται στην πολιτική ηγεσία.¹¹²

Ο Weber υποστηρίζει ότι όταν η γραφειοκρατία βρίσκεται αντιμέτωπη με ένα κοινοβούλιο τότε αγωνίζεται με ένα σίγουρο ένστικτο δύναμης ενάντια σε κάθε απόπειρά του (του κοινοβουλίου) να αποκτήσει εξειδικευμένες γνώσεις. Ένα κακώς πληροφόρημένο και συνεπώς αδύναμο κοινοβούλιο είναι πιο ευεπίφορο στη γραφειοκρατία.¹¹³ Για το λόγο τούτο ο Weber θεωρεί ότι η υπαλληλία, ιδιαίτερα στη Γερμανία των αρχών του 20^{ου} αιώνα επεδίωξε την αυτονόμησή της από την πολιτική

¹¹⁰ Αυτ., σελ. 173.

¹¹¹ Max Weber, "Parliament and Government...", ό.π., σελ. 204.

¹¹² Αυτ.

¹¹³ Αυτ., σελ. 75.

εξουσία. Η υπαλληλία μας, λέει χαρακτηριστικά, ήταν η πρώτη στον κόσμο. Η σπουδαιότητά της αυτή είχε ως συνέπεια το γεγονός ότι οι υπάλληλοι δεν επεδίωκαν μόνο υπαλληλικές αλλά και υπουργικές θέσεις.¹¹⁴

Ο Weber εισάγει την έννοια του χαρισματικού ηγέτη στην θεωρία του για να προσφέρει μια διέξοδο για την κατάσταση αυτή στη χώρα του. Ο ηγέτης αυτός σύμφωνα με τον Weber αποτελεί την ενσάρκωση της ελπίδας για την έλευση του νέου σε μια πολιτική κατάσταση. Είναι το μεταίχμιο μεταξύ δύο διαφορετικών κόσμων.

¹¹⁴ Max Weber, *Η πολιτική ως επάγγελμα*, ό.π., σελ. 144.

3. Ο χαρισματικός ηγέτης.

Ο Weber πρέσβευε ότι ο χαρισματικός ηγέτης θα απέτρεπε την γιγάντωση της δύναμης της γραφειοκρατίας. Θα αντιμετώπιζε τη μηχανική απολίθωση στην οποία οδηγείται η κοινωνία από την υπερίσχυση της κανονικότητας και του κομφορμισμού. Μόνο η προσωπικότητα με το χάρισμά της μπορεί να αντιμετωπίσει την τάση εξορθολογισμού και να γεννήσει νέες αξίες. Ο Max Weber παίρνει τη δράση του υποκειμένου ως σημείο εκκίνησης της θεωρίας του. Προσδίδει κύρος στον ιδεατό τύπο του χαρισματικού ηγέτη και τον αντιδιαστέλλει από την ορθολογικά οργανωμένη ιεραρχία. Μια ιεραρχική δομή τέτοιου είδους είναι και η γραφειοκρατία των ημερών του Max Weber.

Ο Weber χρησιμοποιεί την έννοια του χαρίσματος για να εισαγάγει ένα νέο παράγοντα στην πολιτική. Η έννοια του χαρίσματος προέρχεται από παλαιοχριστιανική ορολογία. Ο Weber αναφέρει ότι πρώτος ο Rudolph Sohm, διασαφήνισε την έννοια αυτή στο έργο του *Εκκλησιαστικό Δίκαιο* [*Kirchenrecht*, 1892] σύμφωνα με το περιεχόμενο αλλά όχι και ως προς την ορολογία. Ο Weber ορίζει το χάρισμα ως εξαιρετική ιδιότητα μιας προσωπικότητας λόγω της οποίας θεωρείται ότι κατέχει υπερφυσικές ή υπεράνθρωπες ή τουλάχιστον συγκεκριμένες έκτακτες δυνάμεις ή ιδιότητες.¹¹⁵ Για την ισχύ του χαρίσματος είναι σημαντική η αναγνώριση από τους κυριαρχούμενους.¹¹⁶ Η αναγνώριση αυτή δεν αποτελεί τη βάση της νομιμοποίησης αλλά είναι καθήκον εκείνων που καλούνται να αναγνωρίσουν αυτή την ιδιότητα.¹¹⁷ Η χαρισματική εξουσία είναι μια έκτακτη εξουσία και δεν σχετίζεται ούτε με την παραδοσιακή ούτε με την γραφειοκρατική.

Φορέας αλλαγών μέσα σε μια κοινότητα παραμένει σύμφωνα με τον Weber ο ηγέτης και όχι το παραδοσιακό επιτελείο που εκπροσωπεί την παλαιά εξουσία, το

¹¹⁵ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 1 ..., ό.π., σελ 275.

¹¹⁶ Αυτ., σελ. 276.

¹¹⁷ Αυτ.

παλαιό καθεστώς. Οι έκτακτες ιδιότητες της πολιτικής του χαρισματικού ηγέτη θα μεταβάλλουν την παλαιά τάξη πραγμάτων και θα εγκαθιδρύσουν αναγκαστικά μια νέα ιεραρχία, ένα νέου τύπου διοικητικό επιτελείο ακολούθων.

Ο υπολογισμός και η προβλεψιμότητα είναι στοιχεία ξένα στη χαρισματική εξουσία. Ο αυθορμητισμός της μετριάζεται μόνον, σύμφωνα με τον Weber, από τα κόμματα και το κοινοβούλιο που διαθέτει την γραφειοκρατία ως εργαλείο εκτέλεσης πολιτικών αποφάσεων.¹¹⁸ Ο χαρισματικός ηγέτης νομιμοποιεί την υπεροχή του πάνω σε εξωτερικευμένους κανόνες. Η δέσμευση αυτή έκαστου ατόμου σε αξίες, που ο χαρισματικός ηγέτης πρεσβεύει, νομιμοποιεί τον τελευταίο. Ο Weber πίστευε ότι σε εξαιρετικές καταστάσεις η πρωτοβουλία του χαρισματούχου είναι μοναδική. Σε καταστάσεις που απαιτούν εξαιρετικές ικανότητες και άμεση λήψη αποφάσεων η προσφυγή στη λαϊκή βούληση είναι αναποτελεσματική. Ο χαρισματικός ηγέτης έχει την ευχέρεια να λειτουργεί άμεσα. Αυτό που καθιστά κάποιον χαρισματικό είναι η ικανότητά του να μεταβάλλει το σύστημα των αξιών και των ηθικών στάσεων των ακολούθων-υπηκόων του, να από-νομιμοποιήσει την συμβολική θεμελίωση της υπάρχουσας πολιτικής εξουσίας και να θεμελιώσει εκ νέου μια άλλη διαδικασία νομιμοποίησης.¹¹⁹

Η χαρισματική προσωπικότητα, σύμφωνα με τον Weber, γεννά νέες δομές διότι αποτελεί πηγή νέων νοημάτων και αξιών.¹²⁰ Η χαρισματική προσωπικότητα γεννά μια νέα νομιμοποίηση και πάνω σε αυτήν οικοδομείται το σύστημα των νέων αξιών. Η χαρισματική πολιτική προσωπικότητα μπορεί ακόμη και να δημιουργήσει την αναγκαιότητα γέννησης του καινούριου. Η πολιτική διασφαλίζει τη δυνατότητα έκφρασης και ανάπτυξης των εγγενών ατομικών δυνατοτήτων για το καινούριο.

¹¹⁸ Max Weber, *Η πολιτική ως επάγγελμα*, ό.π., σελ 120. Εκεί ο Weber υποστηρίζει ότι: «Άλλη η αρχή ευθύνης του υπαλλήλου και άλλη η αρχή ευθύνης του πολιτικού». Ο γραφειοκράτης είναι εντολοδόχος της πολιτικής.

¹¹⁹ A. Calyvas, *The Politics of the Extraordinary*, ..., ό.π., σελ. 65.

¹²⁰ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 1 ..., σελ. 465.

Πολιτική και μηχανική απολίθωση αποτελούν έννοιες ασυμβίβαστες. Η γραφειοκρατία δεν επιτρέπει την γέννηση νέων αξιών. Ο Weber λέει ότι «το χάρισμα διακόπτει τον λογικό κανόνα όσο και την παράδοση και αποτελεί μια επαναστατική δύναμη στην ιστορία».¹²¹ Συγκεκριμένα, λέει ο Weber : «Το χάρισμα διαρρηγνύει τους κανόνες και την παράδοση εν γένει και ανατρέπει όλες τις ενώσεις ιερότητας».¹²²

Σε αντίθεση με κάθε είδος γραφειοκρατικής υπηρεσιακής οργάνωσης η χαρισματική δομή δεν γνωρίζει ούτε μορφή ούτε διατεταγμένη διαδικασία του διορισμού ή της απόλυσης, της «σταδιοδρομίας» ή της «προαγωγής», δεν γνωρίζει «μισθό» ούτε ρυθμισμένη εξειδικευμένη εκπαίδευση του φορέα του χαρίσματος ή των βοηθών του, δεν γνωρίζει ελεγκτική ή εφετική αρχή, δεν περιλαμβάνει κατανεμημένες τοπικές υπηρεσιακές περιφέρειες ή αποκλειστικές αντικειμενικές αρμοδιότητες, ούτε υπάρχουν, τέλος, νομικοταξικοί θεσμοί σύμφωνα με το είδος των γραφειοκρατικών «υπηρεσιακών σωμάτων», που είναι ανεξάρτητοι από τα πρόσωπα και τη διατήρηση του καθαρά προσωπικού χαρίσματός τους. Αλλά το χάρισμα γνωρίζει μόνον τις δικές του εσωτερικές καθοριστικότητες και δικά του όρια. Ο φορέας του χαρίσματος αρπάζει την κατάλληλη για αυτόν αποστολή και απαιτεί υπακοή και συμμόρφωση λόγω της αποστολής του.¹²³ Η εξουσία του χαρισματικού ηγέτη ίσταται πέρα από κάθε κανόνα και εξαρτάται από μια συνεχιζόμενη επίδειξη των ποιοτήτων του χαρίσματος.¹²⁴ Από πού όμως πηγάζει η νομιμότητα που θεμελιώνεται στις χαρισματικές αυτές ποιότητες, πώς μεταβάλλεται η κατεστημένη τάξη πραγμάτων από το χάρισμα;

¹²¹ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 5, ..., σελ. 259.

¹²² Αυτ., σελ. 254.

¹²³ Αυτ., σελ. 249.

¹²⁴ D. Beetham, "Max Weber and the Legitimacy of the Modern State", *Analyse and Kritik*, 1991, σελ. 36.

Ο Max Weber καταρχήν θεωρεί ότι η πολιτική δεν θεμελιώνεται αποκλειστικά σε μια εργαλειακή ορθολογικότητα,¹²⁵ Στηρίζεται επίσης σε μια ορθολογική ως προς την αξία δράση.¹²⁶ Η νομιμοποίηση λέει ο Max Weber εξαρτάται από την πίστη των ανθρώπων σε μια αξία, από την πίστη σε ένα αξιακό σύστημα.¹²⁷ Το χάρισμα λοιπόν κατά τον Max Weber αφορά μια ριζική αλλαγή αξιών και στάσεων.¹²⁸ Ο άνθρωπος αντιμετωπίζει και ερμηνεύει, μέσω της αποδοχής των χαρισματικών ποιοτήτων και της έκφρασης τους από τον χαρισματούχο ηγέτη, την πραγματικότητα και τον κόσμο. Όταν οι αλλαγές στην πολιτική δεν εκφράζουν τις αλλαγές που επισυμβαίνουν στο εσωτερικό των ανθρώπων, στην κοσμοθεωρία τους, τότε το πολιτικό σύστημα έχει πρόβλημα νομιμοποίησης. Ο D. Beetham υποστηρίζει στο σημείο αυτό ότι η πίστη στη νομιμότητα [Legitimitätsglaube] αποτελεί τον θεμελιώδη λίθο της θεωρίας του Max Weber για την νομιμότητα.¹²⁹ Δεν θεωρεί όμως επαρκή τον βεμπεριανό χαρισματικό ιδεότυπο για την εξήγηση της σημερινής πολύπλοκης έννοιας της νομιμοποίησης του σύγχρονου κράτους. Υποστηρίζει επίσης ότι ο χαρισματικός ιδεότυπος, όπως μπορεί να ιδωθεί από την πλευρά των ακολούθων του χαρισματικού ηγέτη, μπορεί να χρησιμεύσει στη βεμπεριανή θεωρία για να αποκαλύψει το βαθμό συναινετικής πίστης στις χαρισματικές ποιότητες που είναι προϋποθέσεις της νομιμοποίησης.¹³⁰

Ο Andreas Calyvas υποστηρίζει ότι ο Max Weber γνώριζε καλά πως οποιαδήποτε εξαιρετική καινοτόμα νομική διάταξη στηρίζεται πάνω στην θεσμοποιητική δύναμη του χαρίσματος και προϋποθέτει την ύπαρξη μιας σταθερής

¹²⁵ Max Weber, *Η πολιτική ως επάγγελμα*, ό.π., σελ. 121 & 149-150.

¹²⁶ Andreas Calyvas, *The Politics of the Extraordinary*, Cambridge University Press, 2009, σελ.34.

¹²⁷ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 1, ..., ό.π., σελ. 32-34.

¹²⁸ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 1, ..., ό.π., σελ. 276, 279-280.

¹²⁹ D. Beetham, "Max Weber and the Legitimacy of the Modern State", ό.π., σελ. 42.

¹³⁰ Αυτ., σελ. 44.

και περιεκτικής κοσμοθεωρίας.¹³¹ Ο Weber δηλαδή δεν αποδέχεται μια καθαρή νομική προσέγγιση των αλλαγών που προέρχονται από την πολιτική. Θεωρεί ότι η αλλαγή των νόμων εκφράζει την κοινωνική αλλαγή. Εκφράζει και την αλλαγή του κοσμοειδώλου των ανθρώπων.

Ο Α. Calyvas προτείνει μια ενδιαφέρουσα ερμηνεία στο θέμα αυτό. Υποστηρίζει ότι στον Max Weber η νομιμοποίηση παίζει ακριβώς το ρόλο της θρησκευτικής δικαίωσης. Μια πολιτική εξουσία θεμελιώνεται σε συμβολισμούς και συλλογικές συλλήψεις της πραγματικότητας. Αυτές οι αξιολογικές τοποθετήσεις συγκρούονται μεταξύ τους. Ιδιαίτερα όμως σε καιρούς κρίσης αναγκάζουν τους ανθρώπους να σκεφθούν για εναλλακτικές λύσεις. Τότε η έλευση του χαρισματικού ηγέτη που ευαγγελίζεται μια διαφορετική κοσμοθεωρία, που παρέχει συναισθηματική ασφάλεια στους αγωνιώντας ανθρώπους, αποδεικνύεται ως μια κίνηση νομιμοποιούσα μια καινή πραγματικότητα.¹³²

Την δύναμη του χαρισματικού ηγέτη να αλλάξει τον κόσμο και να παρέχει ασφάλεια την δίνουν οι ίδιοι οι άνθρωποι οι οποίοι πιστεύουν στις εξαιρετικές ποιότητες του χαρισματούχου.¹³³ Τον Max Weber τον ενδιαφέρει ο προφήτης, ο χαρισματούχος που εντάσσεται στον κόσμο, ο πολιτικός χαρισματούχος.¹³⁴ Η υπόσχεση που δίνει ο χαρισματικός ηγέτης δικαιώνει την πίστη των ακολούθων σε αυτόν. Αυτή η πίστη είναι και η βάση της νομιμότητας στη νέα κατάσταση πραγμάτων. Ο χαρισματικός ηγέτης δεν εντάσσεται σε μια κανονικότητα. Ο προτεσταντισμός ενέχει σε μεγάλο βαθμό το στοιχείο του χαρίσματος διότι εκ γενετής χαρακτηρίζεται από την απόσχιση από το επίσημο σώμα της κρατούσης

¹³¹ Andreas Calyvas, *The Politics of the Extraordinary*, ..., ό.π., σελ. 62.

¹³² Α. Calyvas, *The Politics of the Extraordinary*,..., ό.π., σελ. 54.

¹³³ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 1, ..., ό.π., σελ 277 · Max Weber *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 5, ..., ό.π., σελ. 267.

¹³⁴ Max Weber, *Κοινωνιολογία της Θρησκείας*, εισαγωγή-μετάφραση: Θανάσης Γκιούρας, εκδόσεις Σαβάλλας, Αθήνα, 2005, σελ. 53-60.

ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας και από την απόδοση στο άτομο μιας δυνατότητας προσωπικής σχέσης με το Θείο. Το ρητό «extra ecclesiam salus non est» του Τερτυλλιανού δεν έχει θέση στην κατάσταση αυτή.

Όταν όμως η χαρισματική εξουσία μεταβληθεί στο πέρασμα του χρόνου σε μια σταθερή σχέση μεταξύ πολιτικού ηγέτη και υπηκόων τότε αποκτά μια διαφορετική μορφή, ρουτινοποιείται.¹³⁵ Η καθημερινοποίηση αυτή εκφράζεται με τη διαμόρφωση σταθερών μορφών ιδιοποίησης εξουσιών από τους ακολούθους του χαρισματούχου.¹³⁶ Το χάρισμα λέει ο Weber, καθημερινοποιείται όταν μετά από μια χρονική φάση επαναστατικής επίδρασης σε καθετί παραδοσιακό επιδρά τελείως αντίστροφα ως μια δικαϊκή βάση «κεκτημένων δικαιωμάτων».¹³⁷ Και ακριβώς τότε γίνεται συστατικό της καθημερινότητας. Η ικανοποίηση της ανάγκης να υπάρχει διαρκώς ένας φορέας χαρίσματος εν μέσω της κοινότητας οδηγεί στην κατεύθυνση της καθημερινοποίησης.¹³⁸ Η χαρισματική αυθεντία καθημερινοποιείται α) μέσω της παραδοσιακότητας των διατάξεων β) μέσω της μετάβασης του χαρισματικού διοικητικού επιτελείου σε ένα νομότυπο ή νομικοταξικό επιτελείο γ) μέσω της αναδιαμόρφωσης του ίδιου του χαρίσματος.¹³⁹

Από τη στιγμή που εξαρτάται η πίστη στο χάρισμα στον αιματικό δεσμό και στη μεταβιβασιμότητά του με τον τρόπο αυτό τότε το χάρισμα λέει ο Weber «εξαντικειμενικεύεται».¹⁴⁰ Στη περίπτωση αυτή το άτομο δεν νομιμοποιείται ως χαρισματικό από τις δικές του ηρωικές ή εξαιρετικές πράξεις και ποιότητες του χαρακτήρα του αλλά μέσα από τις πράξεις των προγόνων του.

¹³⁵ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 1, ..., ό.π., σελ. 281.

¹³⁶ Αυτ., σελ. 285.

¹³⁷ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 5, ..., ό.π., σελ. 267.

¹³⁸ Αυτ., σελ. 269.

¹³⁹ Αυτ., σελ. 413

¹⁴⁰ Αυτ., σελ. 288.

Η θεωρία αυτή περί της διαδοχής του χαρίσματος του Weber επηρεάστηκε από τη θεωρητική διαμάχη περί της θέσης των Ρωμαίων επισκόπων της αρχαίας εκκλησίας απέναντι στην παράδοση της ελληνιστικής Ανατολής. Η ελληνιστική Ανατολή αποδέχθηκε ως αυθεντική έκφραση του πνεύματος της χριστιανικής εκκλησίας την συλλογικότητα που εξέφραζαν οι Οικουμενικές Σύνοδοι. Αντίθετα η χαρισματική αυθεντία του Ρωμαίου επισκόπου, εφόσον συνείχε την Εκκλησία, ήταν επαρκής για τη διαφύλαξη της πίστης και δεν είχε την ανάγκη νομιμοποίησής της από ένα συλλογικό σώμα όπως μια εκκλησιαστική Σύνοδος.

Η λύση για τον Weber του προβλήματος της διαδοχής μπορεί να προέλθει μέσω α) της αναζήτησης των χαρακτηριστικών της χαρισματικής πιστοποίησης, β) του χρησμού ή της κλήρωσης γ) από τον ίδιο τον χαρισματούχο δ) από τους χαρισματικά πιστοποιημένους μαθητές, ε) του κληρονομικού χαρίσματος στ) της τελετουργικής εξαντικειμενίκευσης του χαρίσματος.¹⁴¹

Ο Weber αναφέρει και το παράδειγμα της εκκλησίας ως υποστασιοποίηση της σχέσης μεταξύ *εξαντικειμενίκευσης* του χαρίσματος και *εγκραφειοκρατισμού*. Κατά τον τρόπο αυτό το χάρισμα αποτελεί μέρος μιας κανονικότητας, η κλήσις του ιερέως, του προφήτου, μια ειδική ποιότητα που τον διακρίνει από το πλήθος και καθίσταται μεταβιβάσιμη στους ακολούθους, αποστόλους. Οι ακόλουθοι αυτοί νομιμοποιούν τη δράση τους στην αενάως μεταβιβαζόμενη ποιότητα, το χάρισμα. Η μετοχή στη χάρη αυτή είναι το αντίθετο ακριβώς της εξειδίκευσης την οποία πρεσβεύει η γραφειοκρατία, της τεχνικής δηλαδή γνώσεως. Η χαρισματική διαδοχή που νομιμοποιεί το προσωπικό χάρισμα εξολοθρεύεται, σύμφωνα με τον Weber, από την ορθολογική πειθαρχία.¹⁴²

¹⁴¹ Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 5, ..., ό.π., σελ. 414-415.

¹⁴² Αυτ., σελ. 303.

Ενδιαφέρουσα είναι η άποψη του Weber για τη σύνδεση της διαδοχής αυτής με το χάρισμα μέσα από μια θρησκευτική ερμηνεία. Θρησκεία και Πολιτική συνδέονται στη σκέψη του Weber ιδιαίτερα μέσα από την ανάλυσή του για τον προτεσταντισμό. Στον προτεσταντισμό παρατηρούμε τον εμβολιασμό της κοσμικής ηθικής με προτάσεις υπέρβασης.¹⁴³ Παρατηρούμε έναν ατομισμό και την ανυπαρξία της συνήθους διαμεσολάβησης του ιερατείου. Η θρησκεία με την εξουσία διατηρούν αυτή τη γέφυρα εννοιολογικής σύνδεσης. Η εκκοσμικευτική διατήρηση αυτού του θρησκευτικού στοιχείου στη νεωτερικότητα φανερώνει και την αδυναμία της νέας πραγματικότητας να στηριχθεί σε αμιγώς ορθολογικά ή αξιολογικά στοιχεία για να επιβιώσει. Η εκκοσμίκευση οδήγησε τελικά στην καθημερινοποίηση του χαρίσματος.¹⁴⁴ Οι εκλογές της πολιτικής εξουσίας προτυπώνονται στην εκλογή των επισκόπων της τοπικής αρχαίας εκκλησίας. Η νέα εκκλησία, η πλαισιωμένη από τη νοησιарχία και την εκκοσμίκευση διαχωρίζει το «εξαιρετικό» αξίωμα-χάρισμα από την κανονικότητα και μονοτονία της ιδιωτικότητας.

Οι ασκητικές κατευθύνσεις του Προτεσταντισμού απέκτησαν της εξουσία παντού όπου η αστική τάξη ήταν μια κοινωνική δύναμη, ενώ οι λιγότερο ασκητικές μεταρρυθμιστικές Εκκλησίες: ο Αγγλικανισμός και ο Λουθηρανισμός, αναπτύχθηκαν εκεί όπου (τότε) η αριστοκρατική ή η ηγεμονική δύναμη είχαν το πάνω χέρι. Αυτό που έστρεψε τους μεταρρυθμιστικούς κήρυκες ενάντια στον παραδοσιακό εκκλησιαστικό μηχανισμό ήταν η ιδιαίτερη φύση της ευλάβειας των αστικών στρωμάτων που είχαν εν γένει έντονα θρησκευτικά αισθήματα-το εντονότερο περιεχόμενό τους σε μια ορθολογική ηθική, όπως και το είδος της εργασίας τους, και η εντατικότερη απασχόληση με το ζήτημα της «δικαιολόγησης» μπροστά στο Θεό, που αντιστοιχούσε στον τρόπο ζωής τους-ακριβώς όπως νωρίτερα είχε στραφεί η

¹⁴³ Απ. Νικολαΐδη, *Κοινωνιολογία της θρησκείας*, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2007, σελ. 105.

¹⁴⁴ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 5, ..., ό.π., σελ. 269.

ιεροκρατία ενάντια στον ιμπεριαλισμό και τα επαιτικά τάγματα ενάντια στον κοσμικό κλήρο.¹⁴⁵

Ο Max Weber, ασχολήθηκε με την μοναδική και εξαιρετική ψυχολογική δύναμη της εσωτερικής αλλαγής των ανθρώπων και των επαναστατικών συνεπειών της αλλαγής αυτής.¹⁴⁶ Συγκεκριμένα ο Weber θεωρεί ότι «η ελπίδα για λύτρωση έχει τις μεγαλύτερες συνέπειες στο τρόπο ζωής όταν η λύτρωση συλλαμβάνεται ως εσωτερική διαδικασία, όταν δηλαδή ισχύει ως “καθαγίαση”. Η διαδικασία της καθαγίασης δύναται να παρουσιασθεί είτε ως σταδιακή διαδικασία εξαγνισμού είτε ως ξαφνική μεταστροφή του φρονήματος “μετάνοια”, ως παλιγγενεσία».¹⁴⁷ Οι άνθρωποι υφίστανται μια εσωτερική αναγέννηση από την επίδραση της πολιτικής του χαρισματούχου. Οι άνθρωποι μετασχηματίζονται εσωτερικά. Ο στόχος της θρησκείας παλαιότερα, στις παραδοσιακές κοινωνίες ήταν η ατομική σωτηρία στο πλαίσιο μιας θρησκευτικής κοινότητας. Τώρα, στην πολιτική που διαμορφώνεται από τον χαρισματούχο, οι άνθρωποι σώζονται και δικαιώνονται πάλι, αλλά όχι υπό την θρησκευτική έννοια αλλά υπό την πολιτική. Συμμετέχουν εν τω όλω, συμμετέχουν στην πολιτική ολότητα που αγκαλιάζει η πολιτική του χαρισματούχου ηγέτη.

Η μετάβαση από μια πολιτική κατάσταση σε μια καινούρια, προϋποθέτει την αποδοχή της από τους υπηκόους της πολιτικής αυτής κατάστασης. Η αποδοχή είναι μια διαδικασία εσωτερικής μεταβολής των ανθρώπων. Κανένα πολιτικό σύστημα δεν μπορεί να σταθεί εάν δεν χαίρει της αφοσίωσης από τους πολίτες-υπηκόους. Η εσωτερική διαδικασία αντιστοιχεί σε μια αλλαγή στο τρόπο σκέψης των ανθρώπων για το πολιτικό σύστημα, σε μια μετά-νοια που αφορά στη συλλογική εσωτερίκευση αξιών που πρεσβεύει το πολιτικό σύστημα. Η γνήσια χαρισματική εξουσία δεν γνωρίζει αφηρημένους κανόνες δικαίου. Το «αντικειμενικό» δίκαιό της αποτελεί

¹⁴⁵ Αυτ., σελ. 379.

¹⁴⁶ A. Calyvas, *The Politics of the Extraordinary*, ..., ό.π., σελ. 61.

¹⁴⁷ Max Weber, *Κοινωνιολογία της θρησκείας*, εκδόσεις Σαβάλλας, Αθήνα 2005, σελ. 166.

απόρροια του άκρως προσωπικού βιώματος της χάριτος και σημαίνει, σύμφωνα με τον Weber, άρνηση της δέσμευσης σε κάθε εξωτερική διάταξη.¹⁴⁸ Αυτή η πίστη προκαλεί επανάσταση «έσωθεν» στους ανθρώπους και επιδιώκει να διαμορφώσει τα πράγματα και τις διατάξεις, σύμφωνα με την επαναστατική βούλησή της.¹⁴⁹

Το σοβαρό νόημα του γνήσιου χαρίσματος δηλαδή η δοκιμασία του χαρισματούχου στην πράξη (από το βαθμό ευημερίας των υπηκόων του) έρχεται σε αντίθεση, σύμφωνα με τον Weber, με τις διεκδικήσεις της σύγχρονης «ελέω Θεού» μοναρχίας.¹⁵⁰ Ο γνήσιος χαρισματικός εξουσιαστής, συνεχίζει ο Weber, είναι υπεύθυνος απέναντι στους εξουσιαζόμενους. Ο κληρονομικός όμως μονάρχης είναι υπόλογος απέναντι σε μια άνωθεν ιδέα, σε μια οντότητα. Η νομιμοποίηση της κληρονομικής μοναρχίας αποτελεί μια μορφή μεταβολής των χαρισματικών κανόνων σε νομιμοταξικούς κανόνες. Στη περίπτωση αυτή το προσωπικό χάρισμα λέει ο Weber μπορεί να εκλείπει. Ο ηγέτης δεν είναι στη περίπτωση αυτή εξαρτημένος από την αναγνώριση των υπηκόων. Η μοναρχία αποτέλεσε ένα μύθο. Το εξαιρετικό χάρισμα κληρονομείται δι' αίματος, τα χαρακτηριστικά της μυθολογικής πραγματικότητας παραμένουν αναλλοίωτα.

Είναι όμως δυνατόν να επιτελεί τα καθήκοντά του σε μια κατάσταση εκτάκτου ανάγκης ένας τέτοιος χαρισματικός ηγέτης; Το χάρισμα είναι έκτακτη ιδιότητα, ποιότητα που αντιμετωπίζει έκτακτες ανάγκες της πραγματικότητας. Όταν καθημερινοποιείται τότε φανερώνονται οι αδυναμίες του χαρισματικού ιδεοτύπου. Ο Weber αναγνωρίζει ότι η ηθική της ευθύνης στην πολιτική δικαιώνει την προσωπικότητα του πολιτικού ηγέτη. Ο ηγέτης παλεύει με αντιτιθέμενες δαιμονικές δυνάμεις,¹⁵¹ με μοναδικό οδηγό την ευθύνη απέναντι στην πολιτική. Η μόνη ηθική

¹⁴⁸ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 5, ..., ό.π., σελ. 253.

¹⁴⁹ Αυτ., σελ. 257.

¹⁵⁰ Αυτ., σελ. 252.

¹⁵¹ Max Weber, *Η πολιτική ως επάγγελμα*, ..., ό.π., σελ. 164.

για αυτόν είναι η ευθύνη της αντιμετώπισης των δεινών. Το βεμπεριανό αυτό πρόταγμα που απευθύνεται στον πολιτικό ηγέτη, εάν ιδωθεί υπό το πρίσμα του πολέμου ο οποίος επέφερε δεινά στη Γερμανία αλλά και υπό το πρίσμα των εξελίξεων στη δεκαετία του 1930 που οδήγησε τη χώρα αυτή στον όλεθρο, φανερώνει την ικανότητα του Weber να βλέπει τα πράγματα χωρίς συναισθηματισμούς. Ο Weber δεν είναι ένας ηθικολόγος αλλά ένας πραγματιστής.

Ο πραγματισμός του Weber φαίνεται στην θέση που έλαβε για την πολιτική κατάσταση στη Γερμανία. Ο κοινοβουλευτισμός στη χώρα αυτή εκλάμβανε τον μονάρχη ως πολιτικό εκφραστή των Junkers ενώ το κοινοβούλιο ως έκφραση της ανερχόμενης αστικής τάξης.¹⁵² Ο Weber πρότεινε αρκετές φορές την εκλογή του νέου προέδρου του Reich απευθείας από τον λαό. Η προτίμησή του στη δημοψηφισματικού τύπου εκλογή του προέδρου είχε ως πρότυπό του το αμερικανικό σύστημα.¹⁵³ Στο σύστημα αυτό αποτρεπόταν η ανάδυση μιας γραφειοκρατικής κάστας. Ο δημοψηφισματικός ηγέτης θα ήταν αντίβαρο τόσο έναντι του κοινοβουλίου της εποχής του, το οποίο παράκμαζε διαρκώς λόγω των αντιτιθεμένων συμφερόντων στις ομάδες του, όσο και έναντι της γραφειοκρατίας, η οποία είχε αναλάβει την άσκηση της πολιτικής. Ταυτόχρονα όμως η ύπαρξη του κοινοβουλίου θα ήταν και αυτή αντίβαρο του δημοψηφισματικού ηγέτη, ειδικά όταν εκείνος θα έχανε την εμπιστοσύνη των μαζών στο πρόσωπό του.¹⁵⁴

Το διακύβευμα για τον Weber ήταν τόσο η διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών όσο και η καθιέρωση μιας σχέσης μεταξύ των πολιτειακών θεσμών με απώτατο σκοπό να κυβερνηθεί η Γερμανία. Η ανάληψη της ευθύνης από τους πολιτικούς ήταν η λύση που ο Weber πρότεινε. Αναγνώριζε ότι

¹⁵² Ν. Τσίρου, *Η ανάδυση του πολιτικού...*, ό.π., σελ. 145.

¹⁵³ Max Weber, "Parliament and Government...", ό.π., σελ. 152.

¹⁵⁴ Αυτ., σελ. 222.

η μάζα είναι εκτεθειμένη σε συναισθηματική και ανορθολογική επιρροή.¹⁵⁵ Η χαρισματική ηγεσία του νέου προέδρου του Reich θα συνεισέφερε σε μια εκ νέου νομιμοποίηση του γερμανικού κράτους. Για τον Weber η δημοψηφισματική δημοκρατία είναι και αυτή ένα είδος χαρισματικής εξουσίας η οποία κρύβεται υπό τη μορφή μιας νομιμοποίησης που αναγνωρίζεται από τους υπηκόους και συνεχίζει να υπάρχει μέσω αυτών. Στη μορφή αυτή δημοκρατίας υπάρχει εκτός του ηγέτη και του λαού και το διοικητικό επιτελείο ως τρίτος πόλος. Το πέρασμα από το μοναρχικό σύστημα στο κοινοβουλευτικό στη Γερμανία χαρακτηρίζεται, από τον Weber, από διαδικασίες νομιμοποίησης που ανάγονται στις εξαιρετικές ποιότητες του χαρισματικού ηγέτη.

Ο Weber στο σημείο αυτό, κατά τη γνώμη μου, θυσιάζει το δημοκρατικό στοιχείο για χάρη του χαρισματικού στοιχείου. Δεν πρέπει όμως να θεωρούμε τη δημοκρατική αρχή στον Weber υπό το σημερινό οπτικό πρίσμα αλλά υπό την ατμόσφαιρα της Γερμανίας των αρχών του 20^{ου} αιώνα. Ο Weber προσπάθησε να συνδυάσει την αντιαυταρχική διάσταση του χαρίσματος μαζί με τη δημοκρατία σε μια υβριδική μορφή δημοψηφισματικής, δημοκρατικής νομιμοποίησης.¹⁵⁶ Η κίνηση του χαρίσματος προς μια δημοκρατική κατεύθυνση αποτελεί στον Weber μια ανεκπλήρωτη υπόσχεση.¹⁵⁷ Ο Weber αναγνώριζε στην μαζική κοινωνία την ύπαρξη ανορθολογικών στοιχείων όπως το συναίσθημα για τούτο και θεωρούσε την συμμετοχική δημοκρατία ως υποκείμενη στην επίδραση των χειρισμών των δημαγωγών.¹⁵⁸

Η επιφύλαξη του Weber να συνδέσει απευθείας την έννοια της δημοκρατίας με την υπερκείμενη αρχή της λαϊκής κυριαρχίας γίνεται κατανοητή μόνο εάν ενταχθεί

¹⁵⁵ Αυτ., σελ. 230.

¹⁵⁶ A. Calyvas, *The Politics of the Extraordinary*, ..., ό.π., σελ. 69.

¹⁵⁷ Αυτ.

¹⁵⁸ Αυτ., σελ. 70.

στο ευρύτερο νομικό και πολιτικό περιβάλλον της εποχής του. Το κοινοβουλευτικό σύστημα ως νομικός θεσμός, δηλαδή ως συνταγματικός κανόνας δικαίου δεν ίσχυε.¹⁵⁹ Στη Γερμανία η κρατούσα θεωρία αναγνώριζε μόνο το κράτος ως κυρίαρχο οργανισμό με ίδια νομική προσωπικότητα ενώ ο μονάρχης και ο λαός αποτελούσαν υποκείμενα, άμεσα όργανά του.¹⁶⁰ Ο μονάρχης, ο λαός και η βουλή δεν μπορούσαν να έχουν ξεχωριστή από το κράτος προσωπικότητα. Ο λαός ήταν ένα όργανο του κράτους ο οποίος μόνον ψήφιζε τα μέλη του κοινοβουλίου.

Εκδημοκρατισμός στην σκέψη του Weber δεν σημαίνει αυτόματα μεγαλύτερη συμμετοχή των πολιτών στις πολιτικές αποφάσεις. Η δημοκρατία είναι ένα όχημα μέσω του οποίου η φιλελεύθερη μερίδα των πολιτικών της Γερμανίας θα μπορούσε να αποκτήσει τον έλεγχο του κράτους και να μεταβάλλει το παραδοσιακό καθεστώς. Η εκπροσώπηση του λαού μέσω του κοινοβουλίου παρουσιαζόταν ως η έσχατη παραχώρηση για την συνταγματική αποδοχή μιας πολιτικής πραγματικότητας που άρχισε να σχηματίζεται στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και κατέληξε στην κοινοβουλευτικοποίηση των περισσότερων ευρωπαϊκών χωρών. Η κοινοβουλευτικοποίηση αυτή φανέρωνε και την άνοδο των αστικών κοινωνικών στρωμάτων στο προσκήνιο.

Η επιμονή του Weber στην υιοθέτηση ενός κοινοβουλευτικού συστήματος δεν επηρέασε την στάση της Γερμανίας κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο αλλά βοήθησε τους γερμανούς προοδευτικούς φιλελεύθερους να διαμορφώσουν συγκεκριμένη πολιτική στάση.¹⁶¹ Παράλληλα ο Weber απέρριψε το φιλελεύθερο πρότυπο μιας αυτο-νομιμοποιημένης κοινωνικής τάξης πραγμάτων η οποία βασίζεται σε μια φιλελεύθερη οικονομία με εγωιστικά υποκείμενα. Απηχώντας στο σημείο αυτό τον Hegel αντιτάχθηκε στις εκδοχές του φιλελευθερισμού που κατανοούν την

¹⁵⁹ Ν. Τσίρου, *Η ανάδυση του πολιτικού, ...*, ό.π., σελ. 143.

¹⁶⁰ Αυτ., σελ. 146.

¹⁶¹ W. Mommsen, *The Political and Social Theory of Max Weber, ...*, ό.π., σελ. 4.

πολιτική ως ένα μεγεθυμένο αντίγραφο των αλληλεπιδράσεων των αγορών διότι είναι απολιτικές και στερούνται ηθικών αξιολογήσεων.¹⁶²

Αυτό που ο φιλελευθερισμός φαίνεται ότι δεν διαθέτει, σύμφωνα με τον Weber, είναι μια θεμελίωση της νομικο-πολιτικής τάξης σε μια ηθική. Για το λόγο αυτό ο Weber προέβαλε την αναγκαιότητα για την κοινοβουλευτικοποίηση της Γερμανίας. Η κοινοβουλευτικοποίηση θα διαμόρφωνε το πολιτικό κλίμα ανάδυσης πολιτικών αξιών και ανάδειξης χαρισματικών πολιτικών ηγετών οι οποίοι είχαν την κλήση για την πολιτική. Ο Weber απέρριπτε την κλασική αντίληψη της άμεσης δημοκρατίας. Τόσο η γνήσια άμεση δημοκρατία όσο και η γνήσια προυχοντική διοίκηση αποτυγχάνουν, σύμφωνα με τον Weber, σε τεχνικό επίπεδο, όταν πρόκειται για συνδέσμους πάνω από ένα συγκεκριμένο μέγεθος (μερικές χιλιάδες συντρόφων με πλήρη δικαιώματα), ή για διοικητικά καθήκοντα που απαιτούν αφενός εξειδικευμένη εκπαίδευση και, αφετέρου, σταθερότητα της διεύθυνσης.¹⁶³

Η κοινοβουλευτική δημοκρατία είναι ένα όχημα μέσω του οποίου σύμφωνα με τον Weber η φιλελεύθερη μερίδα των πολιτικών της Γερμανίας θα μπορούσε να αποκτήσει τον έλεγχο του κράτους και της γραφειοκρατίας και να μεταβάλλει το παραδοσιακό καθεστώς. Μια κοινοβουλευτική δημοκρατία θα ήταν ένα τέτοιο πλαίσιο γέννησης μιας νέας τάξης πραγμάτων. Ο Weber είχε σε μεγάλη εκτίμηση την αρετή του πολιτικού ρεαλισμού [Sachlichkeit]. Επιζητούσε τη μεταφορά του κεντρικού άξονα της κοινωνίας από την καπιταλιστική οικονομία στην πολιτική διαδικασία, μια μεταφορά που στηρίζεται στην ατομική ελευθερία. Αυτό κατατάσσει τον Weber στους φιλελεύθερους.¹⁶⁴ Ο Weber θεώρησε ότι είναι καθήκον του κάθε ατόμου να παλέψει με τα προβλήματά του. Ο Weber κατεδείκνυε την αναγκαιότητα

¹⁶² A. Calyvas, *Democracy and Politics of the extraordinary*, ό.π., σελ. 38.

¹⁶³ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 1, ..., ό.π., σελ. 335.

¹⁶⁴ Stefan Breuer και Robert Maier "The illusion of Politics: Politics and Rationalization in Max Weber and Georg Lukacs", *New German Critique*, 26, 1982, σελ. 62.

επιβίωσης του ατόμου σε ένα κόσμο γεμάτο αντιτιθέμενες μεταξύ τους δυνάμεις. Αυτό το κλίμα συνεχούς πάλης ήταν ταυτόχρονα και θεμέλιο μιας πλουραλιστικής κοινωνικής τάξης μέσα στην οποία θα άνθιζε η ανθρώπινη ελευθερία.¹⁶⁵ Το δίλημμα του φιλελευθερισμού του Weber αφορούσε στη δυνατότητα να δημιουργηθεί σε μια κοινωνία ένα καθεστώς δημοκρατικό χωρίς την παρουσία αξιών οικουμενικού χαρακτήρα οι οποίες θα λειτουργούσαν ως ενοποιητικές δυνάμεις μιας εθνικής ταυτότητας.¹⁶⁶

Από την άλλη τα σοσιαλιστικά ιδεώδη περί κοινωνικής δικαιοσύνης και ισότητας αποτελούσαν για τον Weber παραδείγματα της αφελούς πίστης του Διαφωτισμού στη δυνατότητα της ανθρώπινης προόδου ιδωμένη σε μια γραμμική προοπτική εξέλιξης της Ιστορίας. Επιζητούσε, λέει χαρακτηριστικά ο Weber, το σοσιαλιστικό κόμμα να γίνει ένα υποκατάστατο της θρησκείας.¹⁶⁷ Ενδιαφέρον θα ήταν να δούμε τη θέση του Weber περί του κόμματος αυτού από την οπτική γωνία της θεωρίας του για τον χαρισματισμό. Όταν το Σοσιαλιστικό κόμμα γίνεται μια θρησκεία χρειάζεται έναν προφήτη, έναν ηγέτη με έκτακτες ποιότητες. Ο προφήτης συσσωματώνει στην προσωπικότητά του όλες τις προσδοκίες των οπαδών του πολιτικού αυτού κόμματος. Ιδιαίτερα όταν το κόμμα αυτό πρεσβεύει μια ιδεολογία εσχατολογικού χαρακτήρα.

Λέει χαρακτηριστικά ο Weber: « Οι Σοσιαλδημοκράτες θα έπρεπε να θυμούνται ότι η πολυσυζητημένη δικτατορία των μαζών απαιτεί ένα δικτάτορα εκλεγμένο από τις ίδιες τις μάζες».¹⁶⁸ Οι ίδιες οι μάζες θα νομιμοποιούσαν έναν χαρισματικό ηγέτη. Οι μάζες αυτές θα ήταν υπεύθυνες για τη θεμελίωση ενός νέου πολιτικού συστήματος το οποίο θα συγκροτούνταν από μια εξαιρετική αφοσίωση των

¹⁶⁵ W. Mommsen, *The political and Social Theory of Max Weber*, Polity Press, σελ. 29.

¹⁶⁶ T Maley, *Democracy and the Political in Max Weber's thought*, University of Toronto Press, 2011, σελ. 3-4.

¹⁶⁷ Αυτ., σελ. 37.

¹⁶⁸ Max Weber, "The President of the Reich", ό.π., σελ. 305.

ατόμων στο πρόσωπο του ηγέτη. Στο πλαίσιο αυτό η χαρισματική εξουσία του *δικτάτορα* αφενός θα καθημερινοποιούνταν σταδιακά, αφετέρου ο ηγέτης αυτός θα μπορούσε να ορίσει μεταξύ του κύκλου των ακολούθων του τον διάδοχό του.¹⁶⁹ Αυτό θα σήμαινε την αναίρεση της δυνατότητας εκλογής του ηγέτη μιας πολιτικής κοινωνίας από τις μάζες και την καθιέρωση ενός κλειστού συστήματος εξουσίας το οποίο στο πλαίσιο ενός γραφειοκρατικοποιημένου και συγκεντρωτικά οργανωμένου πολιτικού κόμματος θα κατέλυε σημαντικές ελευθερίες.

Ο Weber θεωρούσε ότι ο σοσιαλισμός ήταν αδύνατον να εφαρμοσθεί διότι όπως πίστευε η ανάπτυξη του καπιταλισμού και της γραφειοκρατίας ήταν μη αναστρέψιμη.¹⁷⁰ Ο εκγραφειοκρατισμός ήταν ο εχθρός μιας σοσιαλιστικής μεταφυσικής είτε μιλάμε για καπιταλιστική είτε για σοσιαλιστική οργάνωση της οικονομίας.¹⁷¹ Λέει χαρακτηριστικά ο Weber: «Ο σοσιαλισμός του μέλλοντος κρύβεται πίσω από το σλόγκαν της οργάνωσης, της συνεργατικής οικονομίας...το αποτέλεσμα όλων αυτών είναι το ίδιο: η δημιουργία γραφειοκρατίας».¹⁷² Ο Weber θα επιτεθεί επίσης κατά των Γερμανών Σοσιαλδημοκρατών διότι οι τελευταίοι υποστήριζαν ότι η Ιστορία είναι με το μέρος τους.¹⁷³ Η μαρξιστική εσχατολογία είχε επηρεάσει την πολιτική ιδεολογία των Γερμανών Σοσιαλιστών και θεωρούσαν μοιρολατρικά ότι η Ιστορία θα τους δικαίωνε. Ο Weber είδε στους επαναστάτες Σοσιαλιστές ανεύθυνους πολιτικούς και θεώρησε ότι οι Σοσιαλιστές δεν μπορούσαν να δικαιολογήσουν τη βιαιότητα τους βάσει της ελπίδας τους για μελλοντική ειρήνη και ευημερία. Ο Weber θεωρούσε ότι το κόμμα των Σοσιαλδημοκρατών ήταν το περισσότερο γραφειοκρατικοποιημένο κόμμα.¹⁷⁴

¹⁶⁹ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 5, ..., ό.π., σελ. 270-271.

¹⁷⁰ T. Maley, *Democracy and the Political in Max Weber's thought*, ό.π., σελ. 47.

¹⁷¹ Αυτ., σελ. 48.

¹⁷² Max Weber, "Parliament and Government in Germany", ό.π., σελ. 156.

¹⁷³ Π. Τερλεξή, *Weber και Marx Ιδεόκοσμοι σε αντιπαράθεση*, εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 97.

¹⁷⁴ Max Weber, "Parliament and Government in Germany", ό.π., σελ. 216.

Ο Weber ήταν εναντίον κάθε στάσης που πρόδιδε συναισθηματική φόρτιση. Επιθυμούσε όπως είδαμε να πρεσβεύει την πολιτική υπευθυνότητα. Θεωρούσε λοιπόν ότι το τέλος της καπιταλιστικής ανάπτυξης και η γιγάντωση της γραφειοκρατίας θα οδηγούσε μόνον σε επιπλέον εξάρτηση των εργατών και στην υποδούλωσή τους. Για τον Weber το αναπόφευκτο ενός εκδημοκρατισμού δεν σημαίνει αναγκαστικά ότι η δημοκρατία μπορεί να γίνει ουσιαστικότερα δίκαιη απέναντι στους πολίτες ακόμη και υπό τη λειτουργία ενός σοσιαλιστικού συστήματος.¹⁷⁵

Ο Weber μας προσέφερε μια εναλλακτική οπτική απέναντι στο σοσιαλισμό.¹⁷⁶ Αναγνωρίζει ότι όσο περισσότερο το κράτος προσπαθεί να εξαπλώσει την κοινωνική ισότητα τόσο περισσότερο πρέπει να βασίζεται σε δομές ορθολογικής-νομικής γραφειοκρατίας η οποία θα θεμελιώνεται με τη σειρά της σε μια λογική-νομική κυριαρχία της γνώσεως [der bureaukratischen rationalen Wissenherrschaft].¹⁷⁷ Το αντίβαρο για την κατάσταση αυτή αποτελεί ο χαρισματικός ηγέτης.

Είναι ο χαρισματικός ηγέτης αυτοσκοπός για τον Weber; Ο Weber αντιλήφθηκε ότι στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, τις ελπίδες για την αφύπνιση της Γερμανικής πολιτικής ελίτ από την προσήλωσή της στην εξυπηρέτηση στενών ταξικών συμφερόντων, μόνο ο δημοψηφισματικός ηγέτης ενσωμάτωνε. Ο ηγέτης αυτός θα ξεπερνούσε τους διχασμούς του πολιτικού συστήματος, μεταξύ των κοινωνικών τάξεων, και θα συνέιχε το έθνος. Ο ηγέτης αυτός θα επέτρεπε τελικά την πολιτική ωρίμανση. Στον ηγέτη αυτόν όμως τι θα απέμενε από τα εξαιρετικά χαρίσματα από την ώρα που θα αντλούσε την νομιμοποίησή του από τον δήμο;

Ο Weber παρόλα αυτά αναγνωρίζει ότι το χάρισμα διαθέτει ένα δημοκρατικό χαρακτήρα επειδή χαρισματικού τύπου κινήματα έχουν λάβει χώρα σε περιβάλλοντα

¹⁷⁵ T. Maley, *Democracy and the Political in Max Weber's thought*, ό.π., σελ. 48.

¹⁷⁶ W. Mommsen, *The Political and Social Theory of Max Weber*, University of California Press, σελ. 184.

¹⁷⁷ T. Maley, *Democracy and the Political in Max Weber's thought*, ό.π., σελ. 48.

δημοκρατικώς οργανωμένα όπως οι πουριτανικές σέκτες.¹⁷⁸ Ο Weber προβάλλει τον δημοψηφισματικό ηγέτη ως μοναδική, προσωπική δυνατότητα των πολιτών να αντιπαρατεθούν στο γραφειοκρατικό σύστημα εξουσίας. Η δημοκρατία με ηγέτη είναι ο πρωταρχικός στόχος του Weber.¹⁷⁹ Έχουμε, υποστηρίζει ο Weber, να επιλέξουμε μεταξύ δημοκρατίας με ηγέτη και «μηχανισμό»¹⁸⁰ και δημοκρατίας χωρίς ηγέτη, δηλαδή της κυριαρχίας των επαγγελματιών πολιτικών χωρίς κλήση.¹⁸¹ Οι ηγέτες αυτοί δεν είναι απλώς δημαγωγοί αλλά είναι απαραίτητο να επιλέγονται μέσα από υπεύθυνες κοινοβουλευτικές διαδικασίες ώστε να προάγεται μέσω αυτών η πολιτική σταθερότητα. Το κοινοβούλιο είναι ο τρόπος επιλογής των ηγετών.¹⁸²

Η λεγόμενη κοινοβουλευτικοποίηση [Parliamentarisierung] του πολιτεύματος ξεκίνησε αρκετά αργά κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και ολοκληρώθηκε με το Σύνταγμα της Βαϊμάρης που ψηφίσθηκε στις 11 Αυγούστου 1919.¹⁸³ Ο βαθμός νομιμοποίησης του ηγέτη τελικά διευρύνθηκε. Δεν εκλεγόταν από ολίγους και εκλεκτούς αλλά από τις μάζες. Παρόλα αυτά ο Weber αρνήθηκε να συσχετίσει την πολιτική του χαρισματικού ηγέτη με έναν συνταγματισμό. Θεωρούσε ότι στο συνταγματικό κείμενο αντανακλάται περισσότερο η ισορροπία μεταξύ των κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων. Για το λόγο τούτο δημιουργήθηκε ένα χάσμα μεταξύ τυπικής νομιμότητας και χαρισματικής-δημοκρατικής νομιμοποίησης. Από τη στιγμή κατά την οποία ο χαρισματικός ηγέτης ενεργεί μέσα από μια κανονιστικότητα που εκφράζεται στη νομοθεσία, χάνει τα ιδιαίτερα συστατικά του χαρισματοσμού του.¹⁸⁴

¹⁷⁸ Max Weber, Οικονομία και Κοινωνία, τόμος 5, ..., σελ. 265, 395, 389-390.

¹⁷⁹ Max Weber, *Η πολιτική ως επάγγελμα*, ό.π., σελ. 147.

¹⁸⁰ Τα εισαγωγικά είναι από τον Max Weber.

¹⁸¹ Αυτ.

¹⁸² Max Weber, "Parliament and Government...", ό.π., σελ. 251 και 266.

¹⁸³ Ν. Τσίρος, *Η ανάδυση του πολιτικού...*, ό.π., σελ. 144.

¹⁸⁴ Α. Calyvas, *The Politics of the Extraordinary*, ..., ό.π., σελ. 73.

Έχει υποστηριχθεί ότι ο Weber, μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ενέταξε τα χαρακτηριστικά του χαρίσματος στο πλαίσιο μιας ουδέτερης, δημοψηφισματικής προσωπικότητας η οποία θα συμβολίζει την ενότητα του κράτους και θα ίσταται πέρα από κομματικά και οικονομικά συμφέροντα.¹⁸⁵ Κατά τη γνώμη μου αυτό συμβαίνει διότι μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο εμφανίσθηκαν νέες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες σε κοινωνίες όπως η Γερμανική. Οι υποστηρικτές της δημοψηφισματικής εκλογής του προέδρου της δημοκρατίας στη Γερμανία θεωρούσαν ότι κατά τον τρόπο αυτό διασφαλιζόταν η ανεξαρτησία του απέναντι στην εθνοσυνέλευση. Αυτό θα είχε ως συνέπεια τη διατράνωση της δημοκρατικής αρχής στο πρόσωπό του ενόψει του γεγονότος ότι το κοινοβούλιο της εποχής έφθινε διαρκώς ως θεσμός λήψης πολιτικών αποφάσεων.¹⁸⁶

Η μετέπειτα πορεία των πραγμάτων μας αναγκάζει να θέσουμε το εξής ερώτημα : κατά πόσον η βεμπεριανή πολιτική θεωρία έδωσε πρόσφορο έδαφος για τη καλλιέργεια μιας θεωρίας ευνοούσας την δικτατορία του ηγέτη [Führerdiktatur];¹⁸⁷ Πολλοί έχουν κατηγορήσει τον Weber ως θεωρητικό υποστηρικτή και θεμελιωτή ακόμη της πολιτικής κατάστασης που έφερε μετά το 1933 τον Adolf Hitler στην εξουσία. Κατά τη γνώμη μου η θεωρία του Weber για τον δημοψηφισματικό ηγέτη δεν μπορεί να στηρίξει την περίφημη θεωρία για την δικτατορία του ηγέτη γιατί η έννοια του δημοψηφισματικού ηγέτη αλληλοπεριχωρείται με την έννοια της δημοκρατίας. Ο δημοψηφισματικός ηγέτης ελέγχεται από τον λαό. Ο δημοψηφισματικός ηγέτης είναι κατά κάποιο τρόπο η ενσάρκωση της δημοκρατικής αρχής. Η «δημοψηφισματική δημοκρατία», ο σημαντικότερος τύπος της ηγετικής δημοκρατίας, είναι, σύμφωνα με το γνήσιο νόημά της, ένα είδος χαρισματικής

¹⁸⁵ Αυτ.

¹⁸⁶ Ν. Τσίρος, *Η ανάδυση του πολιτικού...*, ό.π., σελ. 151.

¹⁸⁷ Αυτ., σελ. 160.

εξουσίας, η οποία κρύβεται υπό τη *μορφή* μιας νομιμοποίησης που συνεπάγεται από τους κυριαρχούμενους και συνεχίζει να υπάρχει μόνον μέσω αυτών.¹⁸⁸

Όταν ο Weber έθετε το δίλημμα : δημοκρατία με ηγέτη ή χωρίς ηγέτη περιήγαγε τη λαϊκή συμμετοχή στον παθητικό ρόλο της άβολης και ανίσχυρης μάζας που έπρεπε να παραμένει σιωπηλή και υπάκουη απέναντι στη βούληση του χαρισματικού ηγέτη. Λογικό επακόλουθο του διλήμματος αυτού ήταν ότι η ουσιαστική νομιμότητα της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας δεν μπορούσε να κατανοηθεί ως η συνισταμένη των κοινωνικών αξιών, παρά μόνον ως πραγμάτωση των αξιών του χαρισματικού ηγέτη.¹⁸⁹

Ο Weber προτίμησε να επιλύσει την αντινομία που πηγάζει από τη σχέση χαρισματισμού και δημοκρατίας, με τη διαμεσολάβηση που προέρχεται από το κοινοβουλευτικό συνταγματικό πολιτικό σύστημα. Στον ηγέτη αυτόν θα συνδεθούν η ηθική της πεποίθησης και η ηθική της ευθύνης. Αυτός ο δημοψηφισματικός ηγέτης θα νομιμοποιούσε ο ίδιος εκ νέου μια νέα πολιτική δομή του Γερμανικού κράτους. Ο δημοψηφισματικός ηγέτης λαμβάνοντας την νομιμοποίηση από την άμεση εκλογή του από το λαό θα νομιμοποιούσε εκ νέου το πολιτικό σύστημα μεταβάλλοντάς το.

Το ερώτημα το οποίο τίθεται στην προκειμένη περίπτωση είναι εάν ο δημοψηφισματικός αυτός ηγέτης σφετεριζόταν σταδιακά την εξουσία και καθίστατο ένας τύραννος. Ο Weber προβάλλει το κοινοβούλιο ως ασφαλιστική δικλείδα του πολιτικού συστήματος. Ιδιαίτερα δε προέβαλε τις κοινοβουλευτικές επιτροπές ως όργανα ελέγχου των πράξεων του πολιτικού ηγέτη.¹⁹⁰ Για τον Weber η αμείλικτη σύγκρουση στην πολιτική εκφράζει το βαθύτερο νόημά της που δεν είναι τίποτε άλλο εκτός από τον υπαρξιακό αγώνα και πάλι για την κατάκτηση της εξουσίας. Η

¹⁸⁸ Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 1, ..., ό.π., σελ. 309.

¹⁸⁹ Αυτ., σελ. 155.

¹⁹⁰ Max Weber, "Parliament and Government ..." ό.π., σελ. 178-179.

σύγκρουση αυτή ως φυσικό χώρο έχει το κοινοβούλιο και τις κοινοβουλευτικές διαδικασίες.

4. Επίλογος.

Ο Max Weber πρόβαλλε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα τον κοινοβουλευτισμό ως ασφαλιστική δικλείδα έναντι της γραφειοκρατίας με παράλληλη προϋπόθεση την εξασφάλιση ενός θεσμικού ρόλου για τον χαρισματικό-δημοψηφισματικό ηγέτη στο πολιτικό σύστημα.

Ο Weber έζησε και έδρασε σε μια μεταιχμιακή χρονική περίοδο μεγάλων αλλαγών που συνέβαιναν ταυτόχρονα σε όλους τους τομείς του βίου. Οι καταστάσεις αυτές, η παρακμάζουσα Αυτοκρατορία του Γουλιέλμου, ο καισαρισμός του Βίσμαρκ, το αδύναμο Γερμανικό κοινοβούλιο, ο σταδιακός εκδημοκρατισμός της Γερμανικής κοινωνίας, η οικονομική ανάπτυξη και η σταδιακή ένταξη της χώρας αυτής στο παγκόσμιο οικονομικό και βιομηχανικό σύστημα καταμερισμού εργασίας και κουλτούρας ώθησαν τον Max Weber, κατά τη γνώμη μου, να προβάλλει τον χαρισματικό ηγέτη ως ηγέτη μιας πολιτικής κατάστασης.

Η Γερμανία έπρεπε να λάβει μέρος στον παγκόσμιου βεληνεκούς αγώνα για κυριαρχία τόσο στην οικονομία όσο και στην κουλτούρα. Η ιδιοπροσωπεία του Γερμανικού πολιτικού και κοινωνικού συστήματος επέβαλε, σύμφωνα με τον Weber, την εμφάνιση ενός ισχυρού κοινοβουλίου μαζί με την ανάδυση ενός ισχυρού χαρισματικού ηγέτη.

Η πολιτική σκέψη του Weber κρύβει μια εγγενή ένταση. Από τη μια μεριά οι απόψεις του συμπίπτουν με μερικά από τα δόγματα του κλασικού φιλελευθερισμού, ακόμη και του σοσιαλισμού, το σημείο εκκίνησής του όμως τον οδήγησε στη θέση ότι έννοιες όπως η «λαϊκή θέληση» είναι φαντασίες.¹⁹¹ Λίγο πριν πεθάνει

¹⁹¹ A. Giddens, *Πολιτική και Κοινωνιολογία στη σκέψη του Max Weber*, ό.π., σελ. 80.

επιστρέφοντας από μια ομιλία παραδέχθηκε ότι ο Marx και ο Nietzsche αποτελούν τις δύο κυρίαρχες επιρροές στη μοντέρνα κουλτούρα.¹⁹²

Η κοινωνιολογία του Weber έχει υποστεί κριτική από τους μαρξιστές που προσπαθούν να δουν στα κείμενά του μια αντανάκλαση της ιδεολογίας του, κάτι που όπως είδαμε ο Weber απέρριπτε μετά βδελυγμίας. Ο Max Weber προβάλλοντας την αξιολογική ουδετερότητα των επιστημόνων πρόβαλλε το κριτήριο του ορθού λόγου. Η επιστήμη όμως δεν δίνει απαντήσεις ηθικού και αξιολογικού χαρακτήρα. Αυτές τις δίδει η πολιτική. Για τούτο και κατά τη γνώμη μου ο Max Weber νομιμοποιείται να συμπεριλαμβάνεται στους μεγάλους θεωρητικούς της πολιτικής σκέψης.

Ο Weber προτιμούσε να δει την ισχυροποίηση αξιών που θα πρόσδιδαν στον άνθρωπο μια ολοκληρωμένη δράση και αξιοπρέπεια. Η εξασθένηση της ισχύος του φυσικού δικαίου οδήγησε στην εξάλειψη της μεταφυσικής χροιάς στο δίκαιο και συνακολούθως στην υιοθέτηση του αποτελέσματος μιας σύγκρουσης αξιών.¹⁹³ Από τη στιγμή που κατακρημνίσθηκε το φυσικό δίκαιο από τη θέση του και η πιθανότητα της συλλογικής αποδοχής ενός συστήματος απολύτων αξιών εξαφανίσθηκε, ο Weber αποδέχεται ως νομιμοποιητικό στοιχείο μιας κατάστασης πραγμάτων την νομιμοποιημένη βία.¹⁹⁴ Οι διαμάχες για τις αξίες δεν μπορούν να επιλυθούν παρά μόνο με την επίδειξη της ισχύος της ομάδας που πρεσβεύει συγκεκριμένες αξίες πάνω σε άλλες ομάδες.

Ο Weber αποδέχεται επίσης ότι ο επιστημονικός ορθολογισμός ευρίσκεται σε κρίση, όσον αφορά στη δυνατότητα της επιστήμης να δίνει απαντήσεις. Απορρίπτεται κατά το τρόπο αυτό ο μεθοδολογικός φορμαλισμός και οδηγούμαστε σε έναν σχετικισμό με άρωμα πεσιμισμού. Ο Weber στο σημείο αυτό βρέθηκε μπροστά σε

¹⁹² Αυτ.

¹⁹³ Bryan S. Turner, *Max Weber, From History to Modernity*, Routledge, 1992, σελ. 194.

¹⁹⁴ Αυτ., σελ. 203.

ένα δίλημμα: Ο σχετικισμός αυτός οδηγεί απλώς σε μια κρίση της εμπιστοσύνης μας προς τον ορθό λόγο ή οδηγεί σε μια κρίση αξιών, σε μια «πολυθεΐα αξιών»;

Για τον πολιτικό το ερώτημα του αξιακού χαρακτηρισμού αποτελεί ζήτημα επιλογής ενώ για τον επιστήμονα ο αξιολογικός προσδιορισμός καθορίζει την οπτική γωνία υπό την οποία πραγματοποιείται η έρευνα. Και για τους δυο όμως η επιδίωξη των σκοπών τους πρέπει να γίνεται με αντικειμενικά μέσα. Ο Weber εκφράζει μια αξιοσημείωτη θέση για το θέμα αυτό. Ναι μεν ο επιστήμονας διαφέρει από τον πολιτικό διότι εκκινούν αμφοτέρωθεν από διαφορετικά σημεία, αλλά η επίλυση των προβλημάτων που αφορούν είτε πολιτικά είτε κοινωνικά θέματα καταδεικνύει την αναγκαιότητα παραδοχής της πρότασης ότι η επιστήμη και η πολιτική είναι αλληλοσυμπληρούμενες πραγματικότητες και πρέπει να ερευνούν με αντικειμενικά μέσα. Η υπονόμηση της επιστημονικής ορθολογικότητας οδηγεί ευθέως στην αμφισβήτηση της δυνατότητας ορθολογικής εκτίμησης της γνώσης γενικότερα. Οδηγεί στην αμφισβήτηση της νομιμότητας κάθε εγχειρήματος συγκρότησης κανονιστικών θεωριών οι οποίες να προκαλούν αιτήματα και να παρέχουν κριτήρια δεσμευτικού χαρακτήρα με στόχο τον ορθολογικό έλεγχο της γνώσης.¹⁹⁵

Η κατανόηση στον Weber αντιστοιχεί με την αξιολογική ουδετερότητα με σκοπό να συνδέσει την λογική (ως μέσο της κοινωνικής δράσης) με τις αξίες (ως σκοπό της κοινωνικής δράσης). Για τον Weber η εξήγηση είναι ολοκληρωμένη όταν κάποιος αντιλαμβάνεται – κατανοεί τις σχέσεις στη βάση του νοήματος που προσδίδεται από το άτομο.¹⁹⁶ Η αιτιώδης εξήγηση για τον Weber προτείνεται ως αναγκαίο μέτρο μελέτης των κοινωνικών φαινομένων υπό την προϋπόθεση ότι σε

¹⁹⁵ Β. Τσινόρεμα, «Επιστήμη και Ορθολογικότητα», περιοδικό Αξιολογικά, σελ. 8-9.

¹⁹⁶ Hans Blokland, *Modernization and its Political Consequences, Weber, Mannheim, and Schumpeter*, Yale University, 2006, σελ. 23.

αυτή αναγνωρίζουμε τη δυνατότητα κατανόησης του νοήματος της ανθρώπινης πράξης.¹⁹⁷

Ο Weber αναλαμβάνει την πρωτοβουλία για την υιοθέτηση μιας μεθοδολογίας στην οποία ανατρέπεται η καθολικότητα προς όφελος της ατομικότητας. Η ιδεοτυπική κατασκευή για την ερμηνευτική κατανόηση της πραγματικότητας συναρτάται με την επιλογή της υποκειμενιστικής-ατομικιστικής προσέγγισης από τον Weber.¹⁹⁸ Με την κατασκευή των ιδεοτύπων ο Weber δεν απέφυγε μια αντινομία, αυτή της υιοθέτησης ενός παραγωγικού – νομολογικού μοντέλου εξήγησης της πραγματικότητας η οποία όμως παρόλα αυτά συντίθεται από ατομικιστικές τυποποιήσεις και κατηγοριοποιήσεις. Ο ιδεατός τύπος έχει ως σκοπό την ανάδειξη των εξατομικευμένων στοιχείων της κοινωνικής δράσης. Αποτελεί την ουτοπική εκλογίκευση της εμπειρικής πραγματικότητας.¹⁹⁹

Σύμφωνα με τον Weber η κοινωνική δράση πρέπει να γίνει κατανοητή με τους όρους των νοημάτων που της προσδίδουν τα άτομα.²⁰⁰ Όταν η ατομική δράση είναι αποτέλεσμα ορθολογικών υπολογισμών ερμηνεύεται από τον Weber ως προσανατολισμένη σε πρακτικούς-εγκόσμιους στόχους. Ο ορθολογισμός αυτός εκφράζεται με έναν «εργαλειακό λόγο» κατάλληλο για τις νέες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες. Αυτή η νέα κατάσταση οδηγεί τον Weber σε απαισιοδοξία για το μέλλον του ανθρώπου και της επιστήμης γιατί η θέαση του κόσμου υπό το πρίσμα αυτό μας εγκλωβίζει σε μια «αν-ηθικότητα» και μια «α-πολιτικοποίηση» όπως επίσης και σε μια στασιμότητα.

¹⁹⁷ Σ. Βιρβιδάκη, «Ιστορικός λόγος και μεθοδολογικός ατομικισμός, Η συμβολή της παράδοσης του γερμανικού ατομικισμού στην διαμόρφωση της βεμπεριανής μεθοδολογίας των κοινωνικών επιστημών» περιοδικό ΝΕΥΣΙΣ Τεύχος 5, σελ. 138.

¹⁹⁸ Ν. Τσίρου, *Η ανάδυση του πολιτικού...*, ό.π., σελ. 59.

¹⁹⁹ Αυτ., σελ. 71-75.

²⁰⁰ Ian Craib, *Σύγχρονη Κοινωνική Θεωρία*, μτφρ. Παντελής Λέκκας, Ελληνικά γράμματα, 1998, σελ. 71.

Με την επιστημολογική σύλληψη του «ηθικού ανορθολογισμού του κόσμου» ο Weber προσπάθησε να ενοποιήσει τις αντιθετικές τάσεις της γερμανικής κοινωνικής σκέψης.²⁰¹ Έχουμε το συμβιβασμό της ιδεαλιστικής και νέο-καντιανής παράδοσης σχηματοποιημένο στην συνάρτηση λογικής και αξιών. Ενώ η πραγματικότητα είναι γεμάτη από μη λογική δράση, η κατανόηση της μπορεί να γίνει μέσα από λογική σκέψη.²⁰²

Σε ένα τέτοιο πλαίσιο ο ρόλος της πολιτικής αποτελεί για τον Weber την καταλυτική δύναμη για την ενοποίηση των αντιθετικών τάσεων στην κοινωνία και την ανάληψη ευθύνης. Η δύναμη αυτή προσωποποιείται στον δημοψηφισματικό ηγέτη που συνδυάζει δημοκρατικά και χαρισματικά στοιχεία. Το χάρισμα διατηρεί έναν κεντρικό ρόλο στη βεμπεριανή αντίληψη περί της κοινωνικής αλλαγής. Η διαδικασία του εξορθολογισμού στον Weber περνά από την εξαντικειμενίκευση του χαρίσματος και τη μετατροπή του από μια καθαρά προσωπική-χαρισματική κλήση προσκολλημένη στο πρόσωπο σε μια ικανότητα που προσκολλάται ανεξίτηλα στον καθένα, χωρίς διάκριση της αξίας του προσώπου. Η πουριτανική απόρριψη του υπηρεσιακού χαρίσματος του ιερατείου οδήγησε στην εξάρτηση αυτού από τον εκάστοτε φορέα του. Η αντίληψη αυτή διαφέρει τόσο από την ρωμαιοκαθολική που πρεσβεύει τον *character indelebilis* όσο και από την ανατολικό-ορθόδοξη που θεωρεί ότι η χάρις επέρχεται στον μετέχοντα «κανονικώς» στο σώμα της Εκκλησίας. Το χάρισμα τελικά σύμφωνα με τον Weber είναι η ελπίδα μας απέναντι στον επερχόμενο ολοκληρωτισμό.

Η κατάσταση αυτή δεν ερμηνεύεται από την νέο-καντιανή οπτική της οποίας ο Weber ήταν πολλές φορές θιασώτης αλλά την νέο-αριστοτελική οπτική. Η οπτική

²⁰¹ A. Giddens, *Πολιτική και Κοινωνιολογία στη σκέψη του Max Weber*, Οδυσσέας, Αθήνα 1993, σελ. 79.

²⁰² Π. Τερλεξή, *Max Weber Το ξεμάγεμα του κόσμου*, τόμος 1, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1999, σελ. 70.

αυτή βάρος δίδει στην ανθρώπινη αυτονομία. Για τούτο το λόγο και ο Weber ενδεχομένως δεν προσπάθησε να δημιουργήσει μια σχολή ή μια συγκεκριμένη πολιτική φιλοσοφία.²⁰³ Η μόνη δέσμευση του Weber ήταν στην ελευθερία της έκφρασης και στην ελευθερία της συνειδήσεως. Η πολιτική παιδεία στον τομέα αυτό αποδεικνύει συνάμα την πολιτική ωριμότητα.

Στο γραφειοκρατικό κλουβί δεν απομένει ελπίδα να σωθεί ούτε η ελευθερία ούτε ο ορθός λόγος. Η υποταγή στη νομιμότητα και τον κομφορμισμό παγιδεύει την πολιτική. Οι τεχνικές μορφές του λόγου υπονομεύουν με τη σειρά τους την κρίση των ανθρώπων και την πίστη τους στις πολιτικές αξίες. Στο σημείο αυτό τίθεται το ερώτημα : είναι δυνατή η διασφάλιση των ατομικών ελευθεριών σε μια τέτοια κατάσταση; Στη νεωτερική πραγματικότητα οι φορείς οι οποίοι ασκούν την πολιτική δεν είναι απαραίτητα μόνο οι κρατικές δομές. Τα κόμματα, οι υπερεθνικές επιχειρήσεις αποτελούν σύγχρονες δομές εξουσίας πέρα από τον κλασσικό κοινοβουλευτικό έλεγχο. Η αποδοτικότητα είναι ζήτημα επιβίωσης για τις ιδιωτικές γραφειοκρατίες ενώ η συνεχής νομή της εξουσίας είναι ζήτημα επιβίωσης για τα πολιτικά κόμματα.

Η επέκταση της γραφειοκρατικής οργάνωσης ερείδεται στην ανάπτυξη του καπιταλισμού και στην αδήριτη ανάγκη για εξορθολογισμό της διοίκησης, την ισχυροποίηση του κράτους και την αποδυνάμωση της ιδιωτικότητας. Η επέκταση αυτή μετέλλαξε τον αρχικό λειτουργικό της χαρακτήρα και προσέδωσε μεγάλο ρόλο στην πολιτική της θέση. Η ολοένα και μεγαλύτερη εξειδίκευση προσέδωσε στη γραφειοκρατία μεγάλη αυτονομία. Η γραφειοκρατία αποτελεί μέρος της κοινωνίας. Η δύναμη αυτή διαπερνά και την ιδιωτικότητα μέσα από την νομιμοποίηση του καθήκοντος απέναντι στο κράτος. Πρόκειται περί μιας αστικής ηθικότητας που

²⁰³ C. Turner, *Modernity and Politics in the Work of Max Weber*, Taylor & Francis, 1992, σελ. 107.

καταλήγει σε μια κατασκευή υποκειμένων υποταγμένων σε αυτή. Η διαδικασία αυτή είναι πια αυτοματοποιημένη. Το αυτόματο της διαδικασίας αυτής φανερώνει ότι το «ορθολογικώς πράττειν» της νεωτερικότητας δεν έχει εγγενή την ιδιότητα – δυνατότητα της γεννησιμότητας ενός νέου μοντέλου οργάνωσης της κοινωνίας. Αυτό σημαίνει ότι σε μια αποστειρωμένη γραφειοκρατικού τύπου οργάνωση δεν δίνονται απαντήσεις για το μέλλον της ανθρωπότητας. Απαντήσεις δίνονται μόνον από την πολιτική.

Η πολιτική λέει ο Weber είναι ένα δυνατό και αργό τρύπημα σε σκληρές σανίδες, με πάθος και συγχρόνως με προοπτική. Και ο πολιτικός είναι ένας ήρωας. «Είναι απόλυτα σωστό ότι ο άνθρωπος δεν θα πετύχαινε το εφικτό, εάν δεν πάσχιζε να πραγματοποιήσει το ανέφικτο. Αλλά για να το κάνει αυτό ένας άνθρωπος πρέπει να είναι ηγέτης και όχι μόνον ηγέτης αλλά και ήρωας, με την ακριβή έννοια της λέξης. Και ακόμη εκείνοι που δεν είναι ούτε ηγέτες ούτε ήρωες πρέπει να οπλισθούν με τέτοια ψυχική στερεότητα, που να αψηφούν ακόμη και το θρυμμάτισμα όλων των ελπίδων τους. Χωρίς αυτή τη ψυχική στερεότητα δε θα μπορούν να κατορθώσουν ούτε αυτό που είναι σήμερα δυνατό. Μόνον εκείνος «προορίζεται» για την πολιτική, που είναι σίγουρος ότι δεν θα απογοητευθεί, όταν κατά την άποψή του, ο κόσμος είναι πάρα πολύ ηλίθιος και πάρα πολύ χυδαίος για αυτό, που θέλει να του προσφέρει. Μόνον όποιος, αντιμετωπίζοντας όλα αυτά, μπορεί να πει: «παρόλα αυτά», «προορίζεται» για την πολιτική».²⁰⁴

²⁰⁴ Max Weber, *Η πολιτική ως επάγγελμα*, ό.π., σελ. 168.

7. Βιβλιογραφία.

7.1. Πηγές.

Max Weber, «*The Nation State and Economic Policy*», Political Writings, Cambridge University Press, 1994,

Max Weber, «*Parliament and Government in Germany*», Political Writings, Cambridge University Press, 1994

Max Weber, «*The President of the Reich*», Political Writings, Cambridge University Press, 1994

Max Weber, *Η πολιτική ως επάγγελμα*, μτφρ/εισαγωγή Μ. Κυπραίου εκδόσεις Παπαζήση Αθήνα 1985

Max Weber, *Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού*, εκδόσεις Κάλβος Αθήνα χχ

Max Weber, *Η επιστήμη ως επάγγελμα*, μτφρ/εισαγωγή Ι Συκουτρή, 1932

Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 1, Κοινωνιολογικές Έννοιες, μετάφραση - επιμέλεια Θανάσης Γκιούρας, εκδόσεις Σαβάλλας Αθήνα 2005

Max Weber, *Οικονομία και Κοινωνία*, τόμος 5, Κοινωνιολογία της Εξουσίας, μετάφραση – επιμέλεια Θανάσης Γκιούρας, εκδόσεις Σαβάλλας, Αθήνα 2009

Max Weber, *Κοινωνιολογία της Θρησκείας*, εισαγωγή – μετάφραση: Θανάσης Γκιούρας, εκδόσεις Σαβάλλας, Αθήνα 2005

Max Weber, *Θεωρία της Θρησκευτικής Αρνησικοσμίας*, εκδόσεις Σαβάλλας Αθήνα 2002

7.2. Δευτερογενής βιβλιογραφία.

Catherine – Colliot Thelene, *Ο Max Weber και η Ιστορία*, μετάφραση Δημήτρης Κοσμίδης, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2005

Giddens A. *Πολιτική και κοινωνιολογία στη σκέψη του Max Weber*, εκδόσεις Παπαζήση Αθήνα 2005.

Θάνος Λίποβατς, «Τέσσερις λόγοι για την νομιμοποιημένη εξουσία στον Max Weber», περιοδικό Αξιολογικά, Αθήνα χχ

A. Νικολαΐδη , *Η διαλεκτική ιερότητας και κοινωνικότητας*, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2002

Απ. Νικολαΐδη, *Κοινωνιολογία της θρησκείας*, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2007

J Sabine *Ιστορία των Πολιτικών Θεωριών* εκδόσεις ΑΤΛΑΝΤΙΣ

Π. Τερλεξή, *Weber και Marx, Ιδεόκοσμοι σε αντιπαράθεση*, εκδόσεις Παπαζήση Αθήνα 1999

N. Τσίρου, *Η ανάδυση του πολιτικού στη σκέψη του Max Weber*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2001

Ψυχοπαίδης Κοσμάς, *Εισαγωγή στη Πολιτική*, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Αθήνα 1989

D. Beetham, «Max Weber and the Legitimacy of the Modern State», *Analyse & Kritik* (13), 1991

D. Beetham, *Max Weber and the Theory of Modern Politics*, 1991

Hans Bruun, *Science Values and Politics in Max Weber's Methodology*, Ashgate 1972

Stefan Breuer και Robert Maier “The illusion of Politics: Politics and Rationalization in Max Weber and Georg Lukacs”, *New German Critique*, 26, 1982

- A. Calyvas, *Democracy and the Politics of Extraordinary*, Cambridge University Press, 2009
- T Maley, *Democracy and the Political in Max Weber's thought*, University of Toronto Press, 2011
- J. P. Mayer, *Max Weber and German Politics*, London 1943
- W. Mommsen, *Max Weber and German Politics 1890 – 1920*, 1990
- W. Mommsen, *The Political and Social Theory of Max Weber*, Polity Press, 1989
- W. Mommsen, *The Political and Social Theory of Max Weber*, University of Chicago Press, 1989
- Steven Pfuff, *Nationalism, Charisma and Plebiscitary Leadership: The problem of Democratization in Max Weber's Political Sociology*, Volume: 72, Issue: 1
- Steven Seidman, *Modernity, Meaning and Cultural Pessimism in Max Weber*, State University of New York, Sociological Analysis, Oxford University Press, Vol. 44, No. 4 (Winter, 1983),
- Bryan S. Turner, *Max Weber, From History to Modernity*, Taylor & Francis 2007
- Sam Whimster, "Wolfgang Mommsen: A British Appreciation", *Max Weber Studies*, 5.1 (2005),